

บทเรียนเชิงนโยบายสาธารณะจากการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย
ในการจัดการทรัพยากรสาธารณะระดับท้องถิ่น:
กรณีศึกษาคลองเจดีย์บูชา จังหวัดนครปฐม

Public Policy Lessons from Multi-Stakeholder Participation
in Local Public Resource Governance: A Case Study of
Chedi Bucha Canal, Thailand

แพรภัทรา เขียวชะอุ่ม*
Praepattra Kiaochaoum**

บทความนี้
Received
11 กุมภาพันธ์ 2569
Revised
19 มีนาคม 2569
Accepted
27 มีนาคม 2569

บทคัดย่อ

การจัดการทรัพยากรสาธารณะระดับท้องถิ่นเป็นประเด็นสำคัญของการพัฒนาประเทศในบริบทที่สังคมเผชิญกับความซับซ้อนของปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมและการขยายตัวของเมือง โดยเฉพาะการจัดการทรัพยากรน้ำซึ่งมีความเชื่อมโยงกับคุณภาพชีวิต ระบบนิเวศ และอัตลักษณ์ของชุมชน การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพมีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) วิเคราะห์รูปแบบและกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย (2) สังเคราะห์บทเรียนเชิงนโยบายสาธารณะ และ (3) เสนอข้อเสนอเชิงนโยบายเพื่อพัฒนาการจัดการทรัพยากรสาธารณะระดับท้องถิ่นอย่างมีส่วนร่วมและยั่งยืน การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้กรณีศึกษาเชิงลึก เก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้างกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่เทศบาลนครนครปฐม องค์การบริหารส่วนจังหวัดนครปฐม หน่วยงานภาครัฐ

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์, สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม (ดร.)

** Assistant Professor, Department of Political Science, Faculty of Humanities and Social Sciences, Nakhon Pathom Rajabhat University. (Ph.D.)

ที่เกี่ยวข้อง ผู้นำชุมชนริมคลองเจดีย์บูชา ตัวแทนวัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร เครือข่ายจิตอาสา และผู้แทนจากมหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม รวมทั้งการวิเคราะห์เอกสารนโยบายและการสังเกตการณ์ภาคสนาม โดยใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า

ผลการวิจัยพบว่า การจัดการคลองเจดีย์บูชามีลักษณะเป็นการกำกับดูแลแบบพหุภาคี โดยเทศบาลนครนครปฐมทำหน้าที่เป็นกลไกหลักในการประสานความร่วมมือ ร่วมกับองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครปฐม หน่วยงานส่วนราชการ วัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร ชุมชนริมคลองเจดีย์บูชา สถานศึกษา และมหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม ซึ่งมีบทบาทในการสนับสนุนองค์ความรู้ งานวิจัย และกิจกรรมบริการวิชาการแก่ชุมชน การมีส่วนร่วมครอบคลุมตั้งแต่การให้ข้อมูล การร่วมวางแผน การดำเนินกิจกรรม และการติดตามประเมินผล ส่งผลให้เกิดความเป็นเจ้าของร่วม และความต่อเนื่องของการจัดการทรัพยากรสาธารณะ

บทเรียนเชิงนโยบายชี้ให้เห็นว่า ความสำเร็จของการจัดการทรัพยากรสาธารณะในระดับท้องถิ่น ขึ้นอยู่กับการออกแบบกลไกการมีส่วนร่วมที่เอื้อต่อการร่วมคิด การเชื่อมประสานภาคี และการสร้างความเป็นเจ้าของร่วม โดยอาศัยทุนทางสังคม ความไว้วางใจ และอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของพื้นที่ งานวิจัยนี้จึงเสนอ “CBM Model” (Chedi Bucha Model) เป็นนวัตกรรมเชิงองค์ความรู้เพื่ออธิบายกลไกดังกล่าว

ในเชิงนโยบาย หน่วยงานท้องถิ่นควรส่งเสริมการจัดเวทีการมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง พัฒนากลไกคณะทำงานพหุภาคี และบูรณาการบทบาทของสถาบันการศึกษา เช่น มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม ในการสนับสนุนองค์ความรู้และการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อเสริมสร้างความยั่งยืนของการจัดการทรัพยากรสาธารณะ ข้อค้นพบจากการวิจัยช่วยขยายความเข้าใจเกี่ยวกับการกำกับดูแลร่วมแบบพหุภาคีในบริบทท้องถิ่นของประเทศไทย และสามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาการจัดการทรัพยากรสาธารณะในพื้นที่อื่นที่มีบริบทใกล้เคียงกัน

คำสำคัญ การมีส่วนร่วม, นโยบายสาธารณะ, การจัดการทรัพยากรสาธารณะ, คลองเจดีย์บูชา

Abstract

Local public resource management has become a critical issue in national development, particularly in the context of increasing environmental complexity and rapid urbanization. Water resource management, in particular, is closely linked to quality of life, ecological sustainability, and community identity. This qualitative study aims to (1) analyze the patterns and processes of stakeholder participation, (2) synthesize public policy lessons, and (3) propose policy recommendations for enhancing participatory and sustainable local public resource management.

This research adopts an in-depth case study approach. Data were collected through semi-structured in-depth interviews with key informants, including administrators and officers from Nakhon Pathom Municipality, Nakhon Pathom Provincial Administrative Organization, relevant government agencies, community leaders from the Chedi Bucha canal area, representatives from Wat Phra Pathom Chedi Ratchaworamahawihan, volunteer networks, and representatives from Nakhon Pathom Rajabhat University. In addition, policy documents were analyzed, and field observations were conducted. Data triangulation was employed to enhance the reliability and validity of the findings.

The findings reveal that the management of the Chedi Bucha canal reflects a collaborative governance approach, with Nakhon Pathom Municipality serving as the central coordinating mechanism. This involves multi-sectoral collaboration among provincial and local government agencies, religious institutions, local communities, educational institutions, and Nakhon Pathom Rajabhat University, which plays a key role in providing academic support, research, and community engagement activities. Participation occurs at multiple levels, including information sharing, joint planning, implementation, and monitoring and evaluation, leading to the development of shared ownership and the continuity of resource management.

The policy lessons indicate that the success of local public resource management depends not solely on formal institutional structures but on the effective design of

participatory mechanisms that promote co-creation, bridging among stakeholders, and mutual ownership. These processes are supported by social capital, trust, and local cultural identity. Based on these findings, this study proposes the “CBM Model” (Chedi Bucha Model) as an innovative conceptual framework to explain multi-stakeholder collaborative mechanisms in local resource management.

In terms of policy implications, local authorities should promote continuous participatory platforms, develop multi-stakeholder working mechanisms, and integrate the role of academic institutions, such as Nakhon Pathom Rajabhat University, in supporting knowledge development and collaborative learning to enhance the sustainability of public resource management. The findings of this study extend the understanding of collaborative governance in the context of local governance in Thailand and offer a practical framework that can be applied to the management of public resources in other areas with similar socio-cultural contexts.

Keywords: participation, public policy, public resource management, collaborative governance, Chedi Bucha Canal

บทนำ

การจัดการทรัพยากรสาธารณะเป็นประเด็นสำคัญของการพัฒนาประเทศในบริบทที่สังคมร่วมสมัยเผชิญกับความซับซ้อนของปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม สังคม และเศรษฐกิจ โดยเฉพาะทรัพยากรน้ำซึ่งมีบทบาทเชื่อมโยงทั้งในมิติการดำรงชีวิต ระบบนิเวศ เศรษฐกิจชุมชน และอัตลักษณ์ทางสังคมของพื้นที่ท้องถิ่น การเสื่อมโทรมของแหล่งน้ำสาธารณะในหลายพื้นที่สะท้อนให้เห็นถึงข้อจำกัดของรูปแบบการจัดการแบบรวมศูนย์ การขาดการบูรณาการเชิงพื้นที่ และการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่ยังไม่เพียงพอ ส่งผลให้การจัดการทรัพยากรไม่สามารถตอบสนองต่อบริบทและความต้องการของชุมชนได้อย่างยั่งยืน

ในระดับสากล แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีส่วนร่วม โดยปรากฏอย่างชัดเจนในเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) โดยเฉพาะเป้าหมายที่ 6 ว่าด้วยการจัดการน้ำและสุขาภิบาล และเป้าหมายที่ 16 ที่เน้นสถาบันที่มีประสิทธิภาพ โปร่งใส และการมีส่วนร่วมของประชาชน (United Nations, 2015) ซึ่งชี้ให้เห็นว่าการจัดการทรัพยากรสาธารณะมิใช่เพียงประเด็นเชิงเทคนิค หากแต่เป็นประเด็นเชิงนโยบายและธรรมาภิบาล กรอบแนวคิดดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าการจัดการทรัพยากรสาธารณะมิได้เป็นเพียงประเด็นเชิงเทคนิคหรือวิศวกรรม หากแต่เป็นประเด็นเชิงนโยบายสาธารณะและธรรมาภิบาลที่ต้องอาศัยกลไกความร่วมมือจากหลายภาคส่วน

สำหรับประเทศไทย การจัดการทรัพยากรสาธารณะระดับท้องถิ่นได้รับการกำหนดให้เป็นหนึ่งในประเด็นยุทธศาสตร์ของการพัฒนาประเทศในระยะยาว โดยยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561–2580) ให้ความสำคัญกับการสร้างการเติบโตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม การยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน และการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการพัฒนา (Office of the National Strategy Committee Secretariat, 2018) ขณะเดียวกัน แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566–2570) ได้เน้นย้ำการพัฒนาที่ยั่งยืนเชิงพื้นที่ การกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น และการเสริมสร้างบทบาทของชุมชนและภาคีเครือข่ายในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (National Economic and Social Development Council, 2022) อย่างไรก็ตาม แม้จะมีกรอบนโยบายที่สนับสนุนการมีส่วนร่วมอย่างชัดเจน แต่ในทางปฏิบัติ การจัดการทรัพยากรสาธารณะในระดับท้องถิ่นยังคงเผชิญข้อจำกัดทั้งด้านโครงสร้างการบริหาร กลไกการมีส่วนร่วม และความต่อเนื่องของนโยบาย ส่งผลให้หลายพื้นที่ยังไม่สามารถบรรลุเป้าหมายการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืนได้อย่างเป็นรูปธรรม

สถาบันพระปกเกล้า

คลองเจดีย์บูชา จังหวัดนครปฐม เป็นทรัพยากรสาธารณะระดับท้องถิ่นที่มีคุณค่าทั้งในมิติสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม โดยทำหน้าที่เป็นแหล่งน้ำ แหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ และพื้นที่กิจกรรมของชุมชนเมือง คลองสายนี้มีบทบาทเป็นเส้นทางคมนาคมและแหล่งน้ำสำคัญของชุมชนมาตั้งแต่อดีต เชื่อมโยงพื้นที่เมืองกับชุมชนโดยรอบ และสัมพันธ์กับวิถีชีวิต ศาสนา และกิจกรรมทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น โดยเฉพาะบริเวณพื้นที่ใกล้องค์พระปฐมเจดีย์ ซึ่งเป็นศูนย์กลางทางศาสนาและประวัติศาสตร์ของจังหวัดนครปฐม ในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมา คลองเจดีย์บูชาประสบปัญหาความเสื่อมโทรมจากการขยายตัวของเมือง การใช้ประโยชน์ที่หลากหลาย และการเปลี่ยนแปลงทางสังคมส่งผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมและบทบาทของคลองในฐานะพื้นที่สาธารณะของชุมชน เพื่อตอบสนองต่อปัญหาดังกล่าว จังหวัดนครปฐมได้จัดทำแผนแม่บทการพัฒนาคลองเจดีย์บูชาอย่างยั่งยืน ระยะ 3 ปี (พ.ศ. 2566–2569) โดยมุ่งเน้นการบูรณาการการทำงานของหน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคีเครือข่ายในพื้นที่ เพื่อฟื้นฟู อนุรักษ์ และพัฒนาคลองเจดีย์บูชาให้เป็นทรัพยากรสาธารณะที่ตอบสนองต่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนในมิติต่างๆ (Committee for the Master Plan on Sustainable Management and Development of Chedi Bucha Canal, 2020) การดำเนินงานภายใต้แผนแม่บทดังกล่าวสะท้อนบทบาทของการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในระดับพื้นที่อย่างเป็นรูปธรรม และเป็นกรณีศึกษาที่สำคัญของการจัดการทรัพยากรสาธารณะระดับท้องถิ่นในบริบทเมือง

การศึกษาการจัดการทรัพยากรสาธารณะในระดับท้องถิ่นในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาได้เปลี่ยนผ่านจากกรอบคิดแบบรัฐเป็นศูนย์กลาง (state-centric approach) ไปสู่แนวคิดการกำกับดูแลเชิงความร่วมมือ (collaborative governance) ซึ่งเน้นบทบาทของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลายภาคส่วนในการร่วมกำหนดนโยบายและขับเคลื่อนการจัดการสาธารณะ (Ansell & Gash, 2008; Emerson et al., 2012) แนวคิดดังกล่าวมองว่าปัญหาสาธารณะมีลักษณะซับซ้อน (complex problems) และไม่สามารถแก้ไขได้ด้วยกลไกของรัฐเพียงลำพัง แต่ต้องอาศัยเครือข่ายความร่วมมือที่มีการตัดสินใจร่วม (joint decision-making) และการเรียนรู้ร่วมกัน (collaborative learning)

แม้การดำเนินงานตามแผนแม่บทดังกล่าวจะสะท้อนถึงความก้าวหน้าในการนำแนวคิดการมีส่วนร่วมมาประยุกต์ใช้ในระดับพื้นที่ แต่การศึกษาที่มุ่งสังเคราะห์ “บทเรียนเชิงนโยบายสาธารณะ” จากกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการจัดการทรัพยากรสาธารณะระดับท้องถิ่นยังมีอยู่อย่างจำกัด โดยเฉพาะการเชื่อมโยงบทเรียนจากพื้นที่ไปสู่ข้อเสนอเชิงนโยบายที่สามารถนำไปปรับใช้ในบริบทอื่นได้อย่างเป็นระบบ งานวิจัยนี้จึงมีความสำคัญในการเติมเต็มช่องว่างทางวิชาการและเชิงนโยบาย ด้วยการศึกษา

กรณีคลองเจดีย์บูชาเชิงลึก เพื่อสะท้อนบทเรียนเชิงนโยบายที่สามารถสนับสนุนการพัฒนาการจัดการ
ทรัพยากรสาธารณะระดับท้องถิ่นอย่างมีส่วนร่วมและยั่งยืน อันสอดคล้องกับทิศทางการพัฒนาประเทศ
ในระยะยาว

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์รูปแบบและกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการจัดการทรัพยากร
สาธารณะระดับท้องถิ่น กรณีคลองเจดีย์บูชา จังหวัดนครปฐม
2. เพื่อสังเคราะห์บทเรียนเชิงนโยบายสาธารณะจากการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย
ในการจัดการคลองเจดีย์บูชา
3. เพื่อเสนอข้อเสนอเชิงนโยบายในการพัฒนาการจัดการทรัพยากรสาธารณะระดับท้องถิ่น
อย่างมีส่วนร่วมและยั่งยืน

กรอบแนวคิดการวิจัย

จากการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การศึกษาการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายใน
การจัดการทรัพยากรสาธารณะระดับท้องถิ่นสามารถอธิบายได้อย่างเป็นระบบผ่านทฤษฎีระบบทางการเมือง
ของเดวิด อีสตัน (Easton, 1975) ซึ่งมองว่านโยบายสาธารณะและการจัดการสาธารณะเป็นกระบวนการ
เชิงระบบที่มีความเชื่อมโยงระหว่างบริบท ปัจจัยนำเข้า กระบวนการ ปัจจัยนำออก และการสะท้อนกลับ
การวิจัยครั้งนี้จึงนำแนวคิดดังกล่าวมาใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์กรณีคลองเจดีย์บูชา จังหวัดนครปฐม
โดยสามารถอธิบายองค์ประกอบของกรอบแนวคิดได้ดังนี้

1. บริบท (Context) บริบทของการวิจัยประกอบด้วยสภาพแวดล้อมทางสังคม เศรษฐกิจ
การเมือง และวัฒนธรรมของพื้นที่คลองเจดีย์บูชา จังหวัดนครปฐม รวมถึงกรอบนโยบายและแผนพัฒนา
ระดับชาติและระดับท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรสาธารณะ เช่น ยุทธศาสตร์ชาติ แผนพัฒนา
เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และแผนแม่บทการบริหารจัดการและพัฒนาคลองเจดีย์บูชา บริบทดังกล่าว
เป็นเงื่อนไขสำคัญที่กำหนดทิศทาง รูปแบบ และขอบเขตของการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในพื้นที่

นอกจากการพิจารณาแผนระดับชาติและแผนพัฒนาท้องถิ่นแล้ว การศึกษานี้ยังได้พิจารณาแผนพัฒนา
จังหวัดนครปฐม ซึ่งเป็นกรอบนโยบายระดับพื้นที่ที่มีบทบาทสำคัญในการกำหนดทิศทางการพัฒนา โดยพบว่า
แผนพัฒนาจังหวัดนครปฐมได้ให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ การฟื้นฟูแหล่งน้ำ

สถาบันพระปกเกล้า

สาธารณะ และการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในระดับพื้นที่ ซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาคลองเจดีย์บูชา ทั้งนี้ โครงการหรือกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการปรับปรุงและฟื้นฟูคลองเจดีย์บูชา ได้ถูกเชื่อมโยงอยู่ภายใต้ยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อมและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของจังหวัด ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อมโยงเชิงนโยบายระหว่างระดับจังหวัดและระดับท้องถิ่น อันเป็นเงื่อนไขสำคัญที่เอื้อต่อการขับเคลื่อนการจัดการทรัพยากรสาธารณะในลักษณะพหุภาคี

2. ปัจจัยนำเข้า (Input) ปัจจัยนำเข้าในระบบการจัดการทรัพยากรสาธารณะระดับท้องถิ่น หมายถึง ความต้องการ ปัญหา ข้อเสนอ และทรัพยากรที่ภาคีเครือข่ายนำเข้าสู่กระบวนการจัดการคลองเจดีย์บูชา ซึ่งประกอบด้วย

- ความต้องการและความคาดหวังของประชาชนและชุมชนต่อการฟื้นฟูและอนุรักษ์คลอง
 - นโยบาย แผนงาน และบทบาทหน้าที่ของหน่วยงานภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
 - ทรัพยากรทางสังคม เช่น เครือข่าย ความร่วมมือ ความไว้วางใจ และทุนทางวัฒนธรรมของพื้นที่
- ปัจจัยนำเข้าเหล่านี้เป็นฐานสำคัญของการก่อรูปกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการจัดการ

ทรัพยากรสาธารณะ

3. กระบวนการ (Process) กระบวนการในกรอบแนวคิดนี้ หมายถึง กระบวนการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการจัดการคลองเจดีย์บูชา ซึ่งเกิดขึ้นในหลายระดับ ตั้งแต่การให้ข้อมูล การปรึกษาหารือ การร่วมวางแผน การร่วมดำเนินกิจกรรม ไปจนถึงการติดตามและประเมินผล โดยมีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทำหน้าที่เป็นกลไกหลักในการประสานความร่วมมือ กระบวนการดังกล่าวสะท้อนแนวคิดการกำกับดูแลร่วม (collaborative governance) ที่เน้นการทำงานข้ามภาคส่วนและการตัดสินใจร่วมกัน

4. ปัจจัยนำออก (Output) ปัจจัยนำออกของระบบ ได้แก่ ผลลัพธ์จากกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย ซึ่งครอบคลุมทั้งผลลัพธ์เชิงรูปธรรมและนามธรรม เช่น

- รูปแบบและกลไกการจัดการคลองเจดีย์บูชาที่เกิดจากความร่วมมือของภาคีเครือข่าย
- การพัฒนาแนวทางหรือกลยุทธ์การจัดการทรัพยากรสาธารณะระดับท้องถิ่น
- การเกิดบทเรียนเชิงนโยบายสาธารณะและข้อเสนอเชิงนโยบายในการจัดการทรัพยากรสาธารณะอย่างมีส่วนร่วมและยั่งยืน

ในกรอบแนวคิดการวิจัย ปัจจัยนำออก (Outputs and Outcomes) มิได้หมายถึงเพียงผลลัพธ์ในระยะยาว (outcomes) เท่านั้น แต่ยังครอบคลุมถึงผลผลิต (outputs) ที่เกิดขึ้นจากกระบวนการดำเนินงาน

ในระยะสั้นด้วย โดยผลผลิต (outputs) ได้แก่ กิจกรรมหรือโครงการที่เกิดขึ้น เช่น การฟื้นฟูคลอง การจัดเวทีชุมชน และการจัดตั้งคณะทำงานร่วม ขณะที่ผลลัพธ์ (outcomes) หมายถึงการเปลี่ยนแปลงเชิงพฤติกรรมและสังคม เช่น การเพิ่มขึ้นของการมีส่วนร่วม ความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วม และการใช้ประโยชน์ทรัพยากรอย่างยั่งยืน

5. การสะท้อนกลับ (Feedback) การสะท้อนกลับหมายถึง การนำผลลัพธ์จากการจัดการคลองเจ็ดยี่บูชามาประเมิน ทบทวน และปรับปรุงนโยบาย แผนงาน และกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายอย่างต่อเนื่อง โดยผลการดำเนินงาน ความสำเร็จ ปัญหา และข้อจำกัดที่เกิดขึ้นจะถูกส่งกลับไปเป็นข้อมูลย้อนกลับเพื่อพัฒนาการจัดการทรัพยากรสาธารณะในรอบถัดไป ซึ่งช่วยเสริมสร้างความยั่งยืนและความสามารถในการปรับตัวของระบบการจัดการในระยะยาว

กรอบแนวคิดดังกล่าวถูกนำมาใช้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์รูปแบบและกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย สังเคราะห์บทเรียนเชิงนโยบายสาธารณะ และพัฒนาข้อเสนอเชิงนโยบายสำหรับการจัดการทรัพยากรสาธารณะระดับท้องถิ่นอย่างมีส่วนร่วมและยั่งยืน

การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดและทฤษฎีระบบทางการเมืองของ Easton

การศึกษานี้ใช้ทฤษฎีระบบทางการเมืองของ Easton (1975) เป็นกรอบแนวคิดหลักในการอธิบายกระบวนการจัดการทรัพยากรสาธารณะระดับท้องถิ่น โดย Easton มองว่านโยบายสาธารณะเป็นผลลัพธ์ของ “ระบบ” ที่ประกอบด้วยปัจจัยนำเข้า (inputs) กระบวนการแปลงสภาพ (conversion process) ผลผลิตหรือผลลัพธ์ (outputs/outcomes) และป้อนกลับ (feedback) ซึ่งเกิดขึ้นภายใต้บริบทแวดล้อมทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง

ทฤษฎีระบบของ Easton ช่วยอธิบายว่า การกำหนดและการดำเนินนโยบายสาธารณะมิใช่กระบวนการเชิงเส้น หากแต่เป็นกระบวนการพลวัตที่มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างรัฐและสังคมอย่างต่อเนื่อง (Easton, 1975) แนวคิดดังกล่าวเหมาะสมกับการศึกษาการจัดการทรัพยากรสาธารณะระดับท้องถิ่นซึ่งต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสียหลายภาคส่วนและการปรับตัวเชิงนโยบายตามบริบทพื้นที่

2. การประยุกต์ทฤษฎีระบบกับการจัดการทรัพยากรสาธารณะระดับท้องถิ่น

ในบริบทของการจัดการทรัพยากรสาธารณะระดับท้องถิ่น ปัจจัยนำเข้า (inputs) ตามกรอบของ Easton สามารถอธิบายได้จากความต้องการ ปัญหา และข้อเรียกร้องของประชาชน รวมถึงทรัพยากร ความรู้ และ

บทบาทของภาคีเครือข่ายในพื้นที่ งานวิจัยด้านนโยบายสาธารณะระบุว่า การเปิดพื้นที่ให้ภาคีเครือข่ายมีส่วนร่วมในการสะท้อนปัญหาและความต้องการ จะช่วยเพิ่มคุณภาพของปัจจัยนำเข้าสู่ระบบนโยบาย (Howlett & Ramesh, 2003; Sabatier, 2007)

กระบวนการแปลงสภาพ (conversion process) ในระบบนโยบายสาธารณะระดับท้องถิ่น หมายถึงกระบวนการตัดสินใจ การกำหนดแนวทาง และการดำเนินงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในฐานะกลไกหลักในการประสานและจัดการความร่วมมือของภาคีเครือข่าย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการกำกับดูแลร่วมแบบมีส่วนร่วมเชิงความร่วมมือ (collaborative governance) ที่เน้นการตัดสินใจร่วมกันและการทำงานข้ามภาคส่วน (Ansell & Gash, 2008)

แนวคิดการกำกับดูแลร่วมแบบมีส่วนร่วมเชิงความร่วมมือ (collaborative governance) เป็นกรอบแนวคิดสำคัญในทางรัฐศาสตร์และนโยบายสาธารณะ ที่ใช้อธิบายการทำงานร่วมกันของหลายภาคส่วนในการจัดการปัญหาสาธารณะ โดยเฉพาะปัญหาที่มีความซับซ้อนและไม่สามารถแก้ไขได้โดยรัฐเพียงลำพัง

ผลผลิตและผลลัพธ์ (outputs/outcomes) ในกรอบของ Easton สามารถอธิบายได้จากนโยบาย มาตรการ หรือกิจกรรมที่เกิดขึ้นจากกระบวนการมีส่วนร่วม ตลอดจนผลลัพธ์เชิงสังคมและสิ่งแวดล้อม เช่น การฟื้นฟูคุณภาพทรัพยากร การเสริมสร้างความร่วมมือ และความยั่งยืนของการจัดการทรัพยากรสาธารณะ (Ostrom, 1990) ขณะเดียวกัน กลไกการป้อนกลับ (feedback) เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยให้ระบบนโยบายสามารถเรียนรู้และปรับตัว โดยข้อมูลย้อนกลับจากการดำเนินงานจะถูกนำมาใช้ในการปรับปรุงนโยบายและกระบวนการมีส่วนร่วมให้เหมาะสมกับบริบทที่เปลี่ยนแปลงไป (Easton, 1975; Emerson et al., 2012)

แม้ว่าทฤษฎีระบบของ Easton จะช่วยอธิบายโครงสร้างของกระบวนการนโยบายได้อย่างเป็นระบบ แต่ในการศึกษานี้ ผู้วิจัยให้ความสำคัญกับแนวคิด collaborative governance ในฐานะกรอบวิเคราะห์หลัก เนื่องจากสามารถอธิบายพลวัตของการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในบริบทร่วมสมัยได้ดีกว่า

3. แนวคิดการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการจัดการทรัพยากรสาธารณะ

แนวคิดการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายมองว่า การจัดการทรัพยากรสาธารณะจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือของภาครัฐ ภาคประชาชน ภาคเอกชน และสถาบันทางสังคมในพื้นที่ เพื่อแก้ไขปัญหาที่มีความซับซ้อนและหลากหลายมิติ (Pretty, 2003; Bodin & Crona, 2009)

งานวิจัยหลายชิ้นชี้ว่า การมีส่วนร่วมที่มีคุณภาพจะช่วยเสริมสร้างความไว้วางใจ ความเป็นเจ้าของร่วม และความยั่งยืนของการจัดการทรัพยากรสาธารณะ (Ostrom, 1990; Reed et al., 2018) ซึ่งสอดคล้อง

กับบริบทของคลองเจดีย์บูชาที่มีการบูรณาการบทบาทของชุมชน วัด สถานศึกษา และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรร่วมกัน

แม้แนวทางการกำกับดูแลร่วมแบบมีส่วนร่วมเชิงความร่วมมือ (collaborative governance) จะได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางในระดับนานาชาติ แต่ในบริบทของประเทศไทย งานวิจัยส่วนใหญ่ยังคงมุ่งเน้นการอธิบาย “การมีส่วนร่วมของชุมชน” ในเชิงปฏิบัติ มากกว่าการวิเคราะห์เชิงนโยบายและเชิงระบบของ “ภาคีเครือข่ายหลายภาคส่วน” โดยเฉพาะในระดับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ทำหน้าที่เป็นกลไกเชื่อมโยงระหว่างรัฐและสังคม นอกจากนี้ยังพบข้อถกเถียงสำคัญในวรรณกรรมว่า collaborative governance แม้จะช่วยเพิ่มความชอบธรรมและการยอมรับของนโยบาย แต่ก็อาจเผชิญข้อจำกัดด้านอำนาจ ความไม่สมดุลของทรัพยากร และความต่อเนื่องของการมีส่วนร่วม (Ansell & Gash, 2008; Newig & Fritsch, 2009) ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าความสำเร็จของการกำกับดูแลร่วมมิได้ขึ้นอยู่กับการมีส่วนร่วมเพียงอย่างเดียว แต่ขึ้นอยู่กับ “การออกแบบกลไกเชิงนโยบาย” ที่เหมาะสม ภายใต้บริบทดังกล่าว ช่องว่างขององค์ความรู้ (research gap) ที่สำคัญ คือ การขาดการศึกษาที่สังเคราะห์ “บทเรียนเชิงนโยบาย” จากกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในระดับพื้นที่อย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะการอธิบายว่ากลไก collaborative governance สามารถแปลงไปสู่ข้อเสนอเชิงนโยบาย (policy design) ได้อย่างไร งานวิจัยนี้จึงมุ่งเติมเต็มช่องว่างดังกล่าว โดยใช้กรณีคลองเจดีย์บูชาเป็นพื้นที่ศึกษาที่สะท้อนพลวัตของการมีส่วนร่วมแบบพหุภาคี และนำไปสู่การพัฒนาองค์ความรู้เชิงนโยบายในระดับท้องถิ่น

วิธีการดำเนินวิจัย

บทความวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมุ่งศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการจัดการทรัพยากรสาธารณะระดับท้องถิ่น และสังเคราะห์บทเรียนเชิงนโยบายสาธารณะจากการดำเนินงานดังกล่าว ใช้คลองเจดีย์บูชา จังหวัดนครปฐม เป็นกรณีศึกษา เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีการขับเคลื่อนการจัดการทรัพยากรสาธารณะอย่างต่อเนื่องผ่านแผนแม่บทการพัฒนาคลองเจดีย์บูชาอย่างยั่งยืน ระยะ 3 ปี (พ.ศ. 2566–2569) และมีการบูรณาการการทำงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นร่วมกับภาคีเครือข่ายในระดับพื้นที่อย่างเป็นรูปธรรม

การออกแบบการวิจัยใช้แนวทางการศึกษากรณีศึกษาเชิงลึก (In-depth Case Study) ในงานวิจัยนี้มุ่งทำความเข้าใจปรากฏการณ์การจัดการทรัพยากรสาธารณะในบริบทจริงของพื้นที่ เพื่อทำความเข้าใจบริบทเชิงนโยบาย ปัจจัยเชิงสถาบัน และกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการจัดการ

สถาบันพระปกเกล้า

ทรัพยากรสาธารณะ โดยเน้นการวิเคราะห์เชิงลึกทั้งในมิติบริบทเชิงสถาบัน ความสัมพันธ์ของภาคีเครือข่าย และกระบวนการมีส่วนร่วม เพื่ออธิบายกลไกเชิงนโยบายที่เกิดขึ้นอย่างเป็นพลวัต ใช้กรอบทฤษฎีระบบของเดวิด อีสตัน (Easton) ในการอธิบายความเชื่อมโยงระหว่างบริบท ปัจจัยนำเข้า กระบวนการ ปัจจัยนำออก และการสะท้อนกลับของระบบการจัดการคลองเจดีย์บูชา การดำเนินการวิจัยแบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอนหลัก ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาเอกสาร (Documentary Research) ผู้วิจัยศึกษาค้นคว้าและวิเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรสาธารณะและนโยบายสาธารณะระดับท้องถิ่น ได้แก่

- 1) กฎหมาย นโยบาย และแผนพัฒนาระดับชาติและระดับท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับการกระจายอำนาจ การพัฒนาท้องถิ่น และการจัดการทรัพยากรน้ำ
- 2) แผนแม่บทการบริหารจัดการและพัฒนาคลองเจดีย์บูชา
- 3) รายงานวิจัย บทความวิชาการ และวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย การกำกับดูแลเชิงความร่วมมือ และการจัดการทรัพยากรสาธารณะ

การศึกษาเอกสารดังกล่าวมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างกรอบแนวคิดในการวิเคราะห์ และใช้เป็นฐานข้อมูลในการเชื่อมโยงผลการศึกษาศาสนากับกรอบนโยบายและองค์ความรู้ทางวิชาการ

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาในพื้นที่ (Field Research) การเก็บข้อมูลภาคสนามดำเนินการโดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพหลายวิธีร่วมกัน ได้แก่

1. การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) ในกิจกรรมและกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการจัดการคลองเจดีย์บูชา
2. การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อสะท้อนมุมมอง ประสบการณ์ และบทบาทของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในกระบวนการจัดการทรัพยากรสาธารณะ
3. การเก็บข้อมูลจากเรื่องเล่าเชิงประสบการณ์ (Narrative Inquiry) เพื่อทำความเข้าใจพลวัตการมีส่วนร่วมและการเรียนรู้ร่วมกันของภาคีเครือข่าย

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) คัดเลือกด้วยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยพิจารณาจากบทบาทและประสบการณ์ในการจัดการคลองเจดีย์บูชา ผู้ให้ข้อมูลประกอบด้วย 1) ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 2) ผู้แทนภาคีเครือข่ายในพื้นที่ ได้แก่ ชุมชนริมคลอง วัด สถานศึกษา หน่วยงานภาครัฐ และภาคประชาชน 3) ผู้ทรงคุณวุฒิด้านนโยบายสาธารณะ การพัฒนาท้องถิ่น และการจัดการทรัพยากรสาธารณะ รวมจำนวนผู้ให้ข้อมูลทั้งสิ้น 15 คน

เครื่องมือวิจัย ประกอบด้วย แนวคำถามสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview Guide) ซึ่งใช้ในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงประสบการณ์ มุมมอง และกระบวนการตัดสินใจของผู้ให้ข้อมูลอย่างละเอียด และแบบบันทึกการสังเกตการณ์ ซึ่งเปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลสามารถสะท้อนความคิดเห็นและประสบการณ์ได้อย่างอิสระและลุ่มลึก เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือของข้อมูล (Trustworthiness) ผู้วิจัยใช้การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) ได้แก่ 1) การตรวจสอบด้านข้อมูล 2) การตรวจสอบด้านรวบรวมข้อมูล 3) การสร้างบทสรุปและยืนยันบทสรุป (Traimongkolkul & Chataporn, 2012)

การวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และการวิเคราะห์แก่นสาระ (Thematic Analysis) ในการวิเคราะห์ข้อมูล (Braun & Clarke, 2006) โดยดำเนินการ จัดหมวดหมู่ข้อมูลตามประเด็นการวิจัย วิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบ และตีความข้อมูล ภายใต้กรอบทฤษฎีระบบและแนวคิดการกำกับดูแลเชิงความร่วมมือ เพื่ออธิบายรูปแบบและกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย และสังเคราะห์บทเรียนเชิงนโยบายสาธารณะจากการจัดการคลองเจ็ดชัยบูชา อย่างเป็นระบบ

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 รูปแบบและกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการจัดการทรัพยากรสาธารณะระดับท้องถิ่น กรณีคลองเจ็ดชัยบูชา จังหวัดนครปฐม ผลการวิจัยพบว่าการจัดการคลองเจ็ดชัยบูชาเป็นกระบวนการที่อาศัยการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายหลายภาคส่วน ในลักษณะ “การมีส่วนร่วมเชิงเครือข่าย” (network-based participation) โดยมีหน่วยงานภาครัฐระดับท้องถิ่นทำหน้าที่เป็นแกนกลางในการประสานความร่วมมือ ขณะที่ภาคประชาชน ชุมชน วัด สถานศึกษา และหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ทำหน้าที่ร่วมกันในการกำหนดทิศทาง วางแผน และดำเนินกิจกรรมในการจัดการคลองในมิติต่างๆ ดังนี้

1. รูปแบบการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย รูปแบบการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการจัดการคลองเจ็ดชัยบูชา มีลักษณะเป็นการมีส่วนร่วมแบบพหุภาคี (multi-stakeholder participation) ซึ่งไม่จำกัดอยู่เฉพาะภาครัฐหรือประชาชนฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง แต่เป็นความร่วมมือระหว่างภาคีที่มีบทบาทและอำนาจหน้าที่แตกต่างกัน การสรุปว่าการจัดการคลองเจ็ดชัยบูชาเป็น “การมีส่วนร่วมแบบพหุภาคี” เกิดจากการวิเคราะห์เชิงสังเคราะห์ที่พบว่า ภาคีเครือข่ายมีบทบาทแตกต่างกันแต่เชื่อมโยงกัน ได้แก่

สถาบันพระปกเกล้า

(1) เทศบาลทำหน้าที่กำหนดกรอบนโยบาย (2) ชุมชนสะท้อนปัญหา (3) วัดเป็นศูนย์กลางทางสังคม (4) สถานศึกษาเป็นกลไกการเรียนรู้ (5) ภาคประชาสังคมสนับสนุนการขับเคลื่อนกิจกรรม ซึ่งการมีปฏิสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องระหว่างภาคีเหล่านี้ทำให้เกิดการตัดสินใจร่วม (joint decision-making) จึงจัดอยู่ในรูปแบบ multi-stakeholder อย่างมีนัยสำคัญ โดยสามารถจำแนกบทบาทของภาคีเครือข่ายออกเป็น 3 กลุ่มหลักได้แก่

1.1 ภาครัฐระดับท้องถิ่นและหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้อง ทำหน้าที่กำหนดกรอบนโยบาย แผนงาน และสนับสนุนทรัพยากรทั้งด้านงบประมาณ กฎหมาย และกลไกการบริหารจัดการ ผลการวิจัยพบว่า หน่วยงานภาครัฐระดับท้องถิ่นที่ทำหน้าที่เป็นแกนกลางในการขับเคลื่อนการจัดการคลองเจดีย์บูชา ได้แก่ เทศบาลนครนครปฐม ซึ่งมีบทบาทในการกำหนดนโยบายและประสานความร่วมมือ องค์กรการบริหารส่วนจังหวัดนครปฐมมีบทบาทสนับสนุนงบประมาณและโครงการในระดับพื้นที่ นอกจากนี้ ยังมีหน่วยงานส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานสิ่งแวดล้อมและควบคุมมลพิษที่ 5 (นครปฐม) สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดนครปฐม สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดนครปฐม มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม ที่เข้ามาสนับสนุนด้านวิชาการและโครงสร้างพื้นฐาน

1.2 ภาคประชาชนและชุมชนท้องถิ่น ทำหน้าที่เป็นผู้มีส่วนได้เสียโดยตรง มีบทบาทในการสะท้อนปัญหา เสนอแนวทาง และร่วมดำเนินกิจกรรมการอนุรักษ์และฟื้นฟูคลอง ในส่วนของภาคประชาชนพบว่าชุมชนที่มีบทบาทสำคัญ ได้แก่ ชุมชนริมคลองเจดีย์บูชา และชุมชนบริเวณรอบองค์พระปฐมเจดีย์ ซึ่งมีบทบาทในการสะท้อนปัญหาและเข้าร่วมกิจกรรมฟื้นฟูคลองอย่างต่อเนื่อง โดยผู้นำชุมชนและกลุ่มจิตอาสาในพื้นที่เป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการมีส่วนร่วมในระดับฐานราก

1.3 ภาคีเครือข่ายทางสังคม เช่น วัด สถานศึกษา และภาคประชาสังคม ทำหน้าที่เป็นกลไกสนับสนุนทางสังคม วัฒนธรรม และการเรียนรู้ รวมถึงการปลูกฝังจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรสาธารณะ นอกจากนี้ ยังพบว่าภาคีเครือข่ายทางสังคมมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนการจัดการทรัพยากรสาธารณะ ได้แก่ วัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร ซึ่งเป็นศูนย์กลางทางวัฒนธรรมและกิจกรรมของชุมชน สถานศึกษาในพื้นที่ เช่น มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม มหาวิทยาลัยศิลปากร โรงเรียนพระปฐมวิทยาลัย โรงเรียนวัดห้วยจรเข้มหาวิทยาลัยโรงเรียนวัดพระปฐมเจดีย์ (มหินทรศึกษาคาร) และโรงเรียนในเขตเทศบาลนครนครปฐม ซึ่งมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมและการเรียนรู้ รวมถึงภาคประชาสังคมและกลุ่มอาสาสมัครในพื้นที่ที่เข้ามาสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง

รูปแบบดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าการจัดการคลองเจดีย์บูชาไม่ได้เป็นการบริหารจัดการโดยรัฐฝ่ายเดียว หากแต่เป็นการบริหารจัดการร่วม (co-management) ที่เปิดพื้นที่ให้ภาคส่วนต่างๆ เข้ามามีบทบาทอย่างต่อเนื่อง ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่า การมีส่วนร่วมแบบพหุภาคีในกรณีคลองเจดีย์บูชาไม่ได้เป็นเพียงแนวคิดเชิงนามธรรม แต่เกิดขึ้นจริงผ่านความร่วมมือของเทศบาลนครนครปฐม วัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร ชุมชนริมคลอง และสถานศึกษาในพื้นที่ ซึ่งร่วมกันกำหนดแนวทางการฟื้นฟูและใช้ประโยชน์ทรัพยากรสาธารณะ อันเป็นตัวอย่างของ collaborative governance ในระดับพื้นที่ที่มีความเป็นรูปธรรม

2. กระบวนการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการจัดการคลองเจดีย์บูชามีลักษณะเป็นกระบวนการเชิงขั้นตอน (process-oriented participation) ซึ่งสามารถอธิบายได้เป็น 4 ขั้นตอนหลัก ได้แก่

ขั้นตอนที่ 1 การรับรู้ปัญหาและการกำหนดประเด็นร่วม ภาคีเครือข่ายมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลและมุมมองเกี่ยวกับปัญหาของคลองเจดีย์บูชา เช่น ปัญหาคุณภาพน้ำ การบุกรุกพื้นที่ และการใช้ประโยชน์จากคลอง โดยการประชุม การจัดเวทีรับฟังความคิดเห็น และกิจกรรมในชุมชน ส่งผลให้เกิดความเข้าใจร่วมกันต่อสถานการณ์และความจำเป็นในการจัดการคลองอย่างเป็นระบบ

ขั้นตอนที่ 2 การร่วมวางแผนและกำหนดแนวทางการจัดการ ภาคีเครือข่ายมีส่วนร่วมในการเสนอแนวทางและกิจกรรมในการจัดการคลอง ทั้งในมิติสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม โดยภาครัฐทำหน้าที่รวบรวมข้อเสนอลงและแปลงเป็นแผนงานหรือโครงการ ขณะที่ภาคประชาชนและภาคอื่นๆ มีส่วนร่วมในการให้ข้อคิดเห็นและสนับสนุนข้อมูลเชิงพื้นที่

ขั้นตอนที่ 3 การร่วมดำเนินการและขับเคลื่อนกิจกรรม ภาคีเครือข่ายมีบทบาทในการร่วมดำเนินกิจกรรมต่างๆ เช่น การฟื้นฟูสภาพคลอง การดูแลรักษาความสะอาด การรณรงค์สร้างจิตสำนึก และการจัดกิจกรรมเชิงสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการมีส่วนร่วมในระดับการปฏิบัติ (implementation participation) มากกว่าการมีส่วนร่วมเชิงสัญลักษณ์

ขั้นตอนที่ 4 การติดตาม ประเมินผล และปรับปรุงการดำเนินงาน ภาคีเครือข่ายมีการแลกเปลี่ยนผลการดำเนินงาน ปัญหา และอุปสรรค ผ่านการประชุมหรือกิจกรรมร่วมกัน แม้การประเมินผลจะยังอยู่ในระดับไม่เป็นทางการ แต่กระบวนการดังกล่าวช่วยให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันและการปรับปรุงแนวทางการจัดการคลองอย่างต่อเนื่อง

3. ลักษณะเด่นของการมีส่วนร่วมในการจัดการคลองเจดีย์บูชา โดยภาพรวม การมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการจัดการคลองเจดีย์บูชามีลักษณะเด่นคือ การมีความต่อเนื่องของความร่วมมือ การอาศัยความสัมพันธ์เชิงสังคมและวัฒนธรรมเป็นฐาน และการทำงานร่วมกันภายใต้บริบทของท้องถิ่น ส่งผลให้การจัดการทรัพยากรสาธารณะไม่ได้จำกัดอยู่ในกรอบการบริหารจัดการของรัฐเท่านั้น แต่ขยายไปสู่การสร้างความเป็นเจ้าของร่วม (shared ownership) ของภาคีเครือข่ายในพื้นที่ ความเป็นเจ้าของร่วม (shared ownership) ปรากฏในผลลัพธ์เชิงรูปธรรม ได้แก่ (1) การที่ชุมชนเข้าร่วมดูแลคลองอย่างต่อเนื่อง (2) การเกิดกิจกรรมสาธารณะโดยไม่ต้องพึ่งรัฐเพียงฝ่ายเดียว และ (3) การลดความขัดแย้งในการใช้ประโยชน์พื้นที่ ซึ่งสะท้อนว่าภาคีเครือข่ายไม่ได้เป็นเพียงผู้มีส่วนร่วม แต่เป็น “ผู้ร่วมรับผิดชอบ” ต่อทรัพยากร

ผลการวิจัยในประเด็นนี้สะท้อนให้เห็นว่า รูปแบบและกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายเป็นปัจจัยสำคัญที่เอื้อต่อการจัดการทรัพยากรสาธารณะระดับท้องถิ่น และเป็นฐานสำคัญในการนำไปสู่การสังเคราะห์บทเรียนเชิงนโยบายสาธารณะในลำดับถัดไป

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 บทเรียนเชิงนโยบายสาธารณะจากการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการจัดการคลองเจดีย์บูชา ผลการวิจัย พบว่า กระบวนการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการจัดการทรัพยากรสาธารณะระดับท้องถิ่น ก่อให้เกิดบทเรียนเชิงนโยบายสาธารณะสำคัญที่สะท้อนถึงเงื่อนไข ความสำเร็จ และข้อจำกัดของการจัดการทรัพยากรสาธารณะระดับท้องถิ่นภายใต้บริบทของการมีส่วนร่วม โดยสามารถสังเคราะห์บทเรียนเชิงนโยบายออกเป็น 4 ประเด็นหลัก ดังนี้

1. การจัดการทรัพยากรสาธารณะระดับท้องถิ่นจำเป็นต้องอาศัยนโยบายที่เปิดพื้นที่ให้ภาคีเครือข่ายมีบทบาทอย่างเป็นระบบ บทเรียนสำคัญประการแรก คือ การจัดการคลองเจดีย์บูชาไม่สามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพภายใต้โครงสร้างนโยบายที่เน้นบทบาทของภาครัฐฝ่ายเดียว หากแต่ต้องอาศัยนโยบายสาธารณะที่เปิดโอกาสให้ภาคีเครือข่ายเข้ามามีส่วนร่วมในฐานะ “ผู้ร่วมกำหนดทิศทาง” มากกว่าผู้ปฏิบัติตามนโยบาย การมีส่วนร่วมในลักษณะดังกล่าวช่วยให้การจัดการทรัพยากรสาธารณะสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่และความต้องการของผู้มีส่วนได้เสียอย่างแท้จริง

การเปิดพื้นที่เชิงนโยบายในทางปฏิบัติ (How to) ประกอบด้วย (1) การจัดเวทีสาธารณะอย่างสม่ำเสมอ (2) การกำหนดกลไกให้ข้อเสนอของชุมชนเข้าสู่แผนงาน (3) การมีตัวแทนภาคีร่วมในคณะกรรมการ และ (4) การเปิดช่องทางสื่อสารสองทางระหว่างรัฐและชุมชน การเปิดพื้นที่เชิงนโยบายดังกล่าวยังช่วยลดช่องว่างระหว่างนโยบายกับการปฏิบัติ โดยภาคีเครือข่ายสามารถสะท้อนปัญหาและข้อจำกัดเชิงพื้นที่กลับไปสู่กระบวนการกำหนดนโยบาย ทำให้นโยบายมีความยืดหยุ่นและปรับตัวได้ตามสถานการณ์

2. กลไกการประสานงานของภาครัฐระดับท้องถิ่นเป็นปัจจัยกำหนดความต่อเนื่องของการมีส่วนร่วม ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า บทบาทของภาครัฐระดับท้องถิ่นในฐานะ “ผู้ประสานนโยบาย” (policy coordinator) มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อความต่อเนื่องของการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย การมีหน่วยงานหลักที่ทำหน้าที่เชื่อมโยงภาคีต่างๆ เข้าด้วยกัน ช่วยให้การดำเนินงานไม่กระจัดกระจายและสามารถขับเคลื่อนกิจกรรมได้อย่างต่อเนื่อง บทเรียนเชิงนโยบายในประเด็นนี้สะท้อนว่า นโยบายสาธารณะด้านการจัดการทรัพยากรสาธารณะควรกำหนดบทบาทและอำนาจหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอย่างชัดเจนในการเป็นศูนย์กลางการประสานงาน สนับสนุนทรัพยากร และสร้างกลไกความร่วมมือระหว่างภาคีเครือข่ายในพื้นที่

3. ความสัมพันธ์เชิงสังคมและวัฒนธรรมเป็นฐานสำคัญของการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะในระดับพื้นที่ บทเรียนเชิงนโยบายอีกประการหนึ่ง คือ การมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการจัดการคลองเจ็ดชัยบูชาอาศัยทุนทางสังคมและความสัมพันธ์เชิงวัฒนธรรมในพื้นที่เป็นฐานสำคัญ ไม่ว่าจะเป็นบทบาทของวัด ชุมชน และสถาบันทางสังคม ซึ่งช่วยเสริมสร้างความไว้วางใจและความร่วมมือระหว่างภาคีต่างๆ

บทเรียนนี้สะท้อนให้เห็นว่า นโยบายสาธารณะระดับท้องถิ่นควรให้ความสำคัญกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรม ไม่ใช่มุ่งเน้นเพียงเครื่องมือทางกฎหมายหรือโครงสร้างการบริหารเพียงอย่างเดียว การผสมผสานมิติทางสังคมและวัฒนธรรมเข้าไว้ในนโยบายจะช่วยเพิ่มพลังในการขับเคลื่อนและสร้างความยั่งยืนของการจัดการทรัพยากรสาธารณะ

4. การเรียนรู้ร่วมกันของภาคีเครือข่ายเป็นกลไกเชิงนโยบายที่นำไปสู่ความยั่งยืน ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการคลองเจ็ดชัยบูชาไม่ได้ก่อให้เกิดเพียงผลลัพธ์เชิงกายภาพของการฟื้นฟูคลองเท่านั้น แต่ยังส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างภาคีเครือข่าย ทั้งในด้านความเข้าใจปัญหา บทบาทหน้าที่ และแนวทางการจัดการทรัพยากรสาธารณะ

บทเรียนเชิงนโยบายจากประเด็นนี้ คือ นโยบายสาธารณะควรออกแบบให้เอื้อต่อการเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง ผ่านกระบวนการติดตาม ประเมินผล และการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ของภาคีเครือข่าย เพื่อพัฒนานโยบายให้มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทพื้นที่ในระยะยาว

บทเรียนเชิงนโยบายสาธารณะที่ได้จากกรณีคลองเจ็ดชัยบูชา ชี้ให้เห็นว่า การจัดการทรัพยากรสาธารณะระดับท้องถิ่นอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน จำเป็นต้องอาศัยนโยบายที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายอย่างเป็นระบบ มีภาครัฐท้องถิ่นทำหน้าที่เป็นกลไกประสานงาน และให้ความสำคัญกับบริบททางสังคม วัฒนธรรม และการเรียนรู้ร่วมกันของผู้มีส่วนได้เสีย บทเรียนดังกล่าวสามารถนำไปใช้

เป็นฐานในการพัฒนานโยบายสาธารณะด้านการจัดการทรัพยากรสาธารณะในพื้นที่อื่นๆ ที่มีบริบทใกล้เคียงกันได้

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 ข้อเสนอเชิงนโยบายในการพัฒนาการจัดการทรัพยากรสาธารณะระดับท้องถิ่นอย่างมีส่วนร่วมและยั่งยืน จากการวิเคราะห์รูปแบบการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายและการสังเคราะห์บทเรียนเชิงนโยบายสาธารณะจากกรณีคลองเจดีย์บูชา จังหวัดนครปฐม ผลการวิจัยสามารถนำไปสู่ข้อเสนอเชิงนโยบายสำหรับการพัฒนาการจัดการทรัพยากรสาธารณะระดับท้องถิ่นอย่างมีส่วนร่วมและยั่งยืน โดยข้อเสนอเชิงนโยบายดังกล่าวตั้งอยู่บนฐานของบริบทพื้นที่ กลไกการมีส่วนร่วมและบทบาทของภาคีเครือข่าย ดังต่อไปนี้

1. การออกแบบนโยบายสาธารณะเชิงพื้นที่ที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายอย่างเป็นระบบ ผลการวิจัยเสนอว่า นโยบายสาธารณะด้านการจัดการทรัพยากรสาธารณะระดับท้องถิ่นควรได้รับการออกแบบในลักษณะ “นโยบายเชิงพื้นที่” (place-based policy) ที่เปิดพื้นที่ให้ภาคีเครือข่ายในท้องถิ่นเข้ามามีบทบาทอย่างเป็นระบบ ตั้งแต่ขั้นตอนการกำหนดปัญหา การวางแผน ไปจนถึงการติดตามและประเมินผล การกำหนดกลไกการมีส่วนร่วมอย่างชัดเจนในเชิงนโยบายจะช่วยลดลักษณะการมีส่วนร่วมเชิงสัญลักษณ์ และเสริมสร้างความเป็นเจ้าของร่วมของภาคีเครือข่ายต่อทรัพยากรสาธารณะ

ข้อเสนอเชิงนโยบายในประเด็นนี้ชี้ให้เห็นว่า รัฐควรส่งเสริมให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีอำนาจและความยืดหยุ่นในการออกแบบกลไกการมีส่วนร่วมที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ แทนการใช้รูปแบบนโยบายเดียวกันในทุกพื้นที่

2. การเสริมสร้างบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในฐานะกลไกประสานนโยบายและการมีส่วนร่วม ผลการวิจัยเสนอว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรได้รับการเสริมสร้างบทบาทในฐานะ “ศูนย์กลางการประสานนโยบายและการมีส่วนร่วม” (local policy integrator) เพื่อเชื่อมโยงการทำงานของภาคีเครือข่ายที่หลากหลาย การกำหนดบทบาทดังกล่าวในเชิงนโยบายจะช่วยให้การจัดการทรัพยากรสาธารณะมีความต่อเนื่อง ลดความซ้ำซ้อน และเพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินงาน

ในเชิงนโยบาย รัฐควรสนับสนุนทรัพยากร องค์ความรู้ และกลไกการบริหารจัดการให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อให้สามารถทำหน้าที่ประสานงาน วางแผน และติดตามการดำเนินงานร่วมกับภาคีเครือข่ายได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. การบูรณาการทุนทางสังคมและมิติทางวัฒนธรรมเข้าสู่นโยบายการจัดการทรัพยากรสาธารณะ ผลการวิจัยเสนอว่า นโยบายสาธารณะด้านการจัดการทรัพยากรสาธารณะระดับท้องถิ่น

ควรบูรณาการทุนทางสังคม ความสัมพันธ์ในชุมชน และมิติทางวัฒนธรรมเป็นส่วนหนึ่งของการออกแบบ และขับเคลื่อนนโยบาย เนื่องจากปัจจัยดังกล่าวมีบทบาทสำคัญในการสร้างความร่วมมือ ความไว้วางใจ และการยอมรับนโยบายในระดับพื้นที่

การบูรณาการมิติทางสังคมและวัฒนธรรมสามารถดำเนินการได้ผ่าน (1) การใช้วัดเป็นศูนย์กลาง กิจกรรม (2) การจัดกิจกรรมประเพณีเชื่อมโยงการอนุรักษ์คลอง (3) การบรรจุเนื้อหาในหลักสูตรท้องถิ่น และ (4) การสร้างอัตลักษณ์พื้นที่ผ่านกิจกรรมสาธารณะ การบูรณาการมิติทางสังคมและวัฒนธรรม จะช่วยให้นโยบายไม่เพียงเครื่องมือทางการบริหาร แต่เป็นกระบวนการทางสังคมที่ภาคีเครือข่าย สามารถเข้ามามีส่วนร่วมและขับเคลื่อนร่วมกันอย่างแท้จริง

4. การพัฒนากลไกการเรียนรู้ร่วมกันและการประเมินผลเชิงมีส่วนร่วม ผลการวิจัยเสนอว่า การจัดการทรัพยากรสาธารณะอย่างยั่งยืนจำเป็นต้องมีกลไกการเรียนรู้ร่วมกัน (collaborative learning) และการประเมินผลเชิงมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายอย่างต่อเนื่อง นโยบายสาธารณะควรสนับสนุนให้มีพื้นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ การถอดบทเรียน และการปรับปรุงแนวทางการจัดการตามสถานการณ์ ที่เปลี่ยนแปลง กลไกดังกล่าวจะช่วยให้การจัดการทรัพยากรสาธารณะไม่หยุดอยู่ที่การดำเนินโครงการ ในระยะสั้น แต่สามารถพัฒนาไปสู่การจัดการเชิงระบบและเชิงนโยบายในระยะยาว

ข้อเสนอเชิงนโยบายจากการวิจัยนี้ชี้ให้เห็นว่า การพัฒนาการจัดการทรัพยากรสาธารณะระดับ ท้องถิ่นอย่างมีส่วนร่วมและยั่งยืน จำเป็นต้องอาศัยนโยบายที่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของภาคี เครือข่ายอย่างเป็นระบบ การเสริมสร้างบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การบูรณาการมิติทาง สังคมและวัฒนธรรม และการพัฒนากลไกการเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง ข้อเสนอเชิงนโยบายดังกล่าว สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการจัดการทรัพยากรสาธารณะในระดับท้องถิ่นอื่นๆ ที่มีบริบทใกล้เคียงกัน เพื่อเสริมสร้างประสิทธิภาพและความยั่งยืนของการจัดการทรัพยากรสาธารณะในระยะยาว

อภิปรายผล

อภิปรายผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 การวิเคราะห์รูปแบบและกระบวนการมีส่วนร่วมของ ภาคีเครือข่ายในการจัดการทรัพยากรสาธารณะระดับท้องถิ่น พบว่า การจัดการคลองเจดีย์บูชาเป็นรูปแบบ ของการจัดการทรัพยากรสาธารณะระดับท้องถิ่นที่อาศัยการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายหลายภาคส่วน ในลักษณะการบริหารจัดการร่วม (co-management) และการมีส่วนร่วมเชิงเครือข่าย (network-based participation) โดยมีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทำหน้าที่เป็นกลไกหลักในการประสานความร่วมมือ

ระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ชุมชน วัด สถานศึกษา และภาคประชาชน ซึ่งผลการวิจัยดังกล่าวสามารถอธิบายเชื่อมโยงกับกรอบแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องได้ดังนี้

1. รูปแบบการมีส่วนร่วมเชิงเครือข่ายกับการจัดการทรัพยากรสาธารณะ ผลการวิจัยพบว่าการจัดการคลองเจดีย์บูชามีลักษณะเป็นการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายหลายภาคส่วน สอดคล้องกับแนวคิดการจัดการทรัพยากรร่วม (common-pool resources) และการบริหารจัดการร่วมที่เน้นบทบาทของผู้มีส่วนได้เสียในระดับพื้นที่ซึ่ง Ostrom (1990) เสนอว่า การจัดการทรัพยากรสาธารณะที่มีความซับซ้อนจำเป็นต้องอาศัยกลไกความร่วมมือของผู้ใช้ทรัพยากรและหน่วยงานรัฐ มากกว่าการควบคุมจากส่วนกลางเพียงฝ่ายเดียว ในทำนองเดียวกัน งานวิจัยระดับนานาชาติชี้ให้เห็นว่า รูปแบบการมีส่วนร่วมเชิงเครือข่ายช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดการทรัพยากรสาธารณะ เนื่องจากสามารถบูรณาการความรู้เชิงพื้นที่ ความต้องการของชุมชน และกลไกเชิงนโยบายเข้าด้วยกัน (Ansell & Gash, 2008; Emerson et al., 2012)

เมื่อพิจารณาในบริบทของคลองเจดีย์บูชา รูปแบบการมีส่วนร่วมดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงการทำงานร่วมกันระหว่างภาครัฐระดับท้องถิ่น ภาคประชาชน ชุมชน วัด และภาคีเครือข่ายอื่นๆ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ Kieochaoum, Thawornrat, & Tanpichai (2025a) ที่พบว่า พลังบรรเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาคลองเจดีย์บูชาอย่างยั่งยืน

2. กระบวนการมีส่วนร่วมเชิงขั้นตอนกับการกำกับดูแลระดับท้องถิ่น ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการคลองเจดีย์บูชาประกอบด้วยขั้นตอนตั้งแต่การรับรู้ปัญหา การร่วมวางแผน การดำเนินการ และการติดตามประเมินผล สอดคล้องกับแนวคิดการกำกับดูแลแบบมีส่วนร่วม (participatory governance) ซึ่งเน้นกระบวนการมากกว่าผลลัพธ์เพียงอย่างเดียว (Fung, 2015) งานวิจัยในวารสารหลายชิ้นชี้ให้เห็นว่า กระบวนการมีส่วนร่วมที่ต่อเนื่องและเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้เสียมีบทบาทในหลายขั้นตอน จะช่วยสร้างความชอบธรรมของการจัดการทรัพยากรสาธารณะ และเพิ่มความยั่งยืนของการดำเนินนโยบาย (Newig & Fritsch, 2009; Reed et al., 2018)

ผลการวิจัยสนับสนุนข้อค้นพบดังกล่าว โดยพบว่าการมีส่วนร่วมไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการเข้าร่วมกิจกรรม แต่ขยายไปสู่การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและการเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ Kieochaoum, Thawornrat, & Tanpichai (2025b) ที่ระบุว่า กระบวนการมีส่วนร่วมเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างความต่อเนื่องของการอนุรักษ์คลองเจดีย์บูชาในเขตเทศบาลนครนครปฐม และสอดคล้องกับงานวิจัยของ Wongsakdirin (2022) ที่ศึกษาการจัดการพื้นที่คลองเจดีย์บูชาเพื่อพัฒนา

เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ โดยพบว่า ความสำเร็จของการพัฒนาพื้นที่คลองเจ็ดยี่บูชาขึ้นอยู่กับกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในพื้นที่เป็นสำคัญ โดยเฉพาะการประสานบทบาทระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ชุมชน และภาคประชาชน ซึ่งช่วยสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมและลดความขัดแย้งในการใช้ประโยชน์พื้นที่ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Kieochaoum (2024) ที่พบว่า การพัฒนาคลองเจ็ดยี่บูชาตามแผนแม่บทฯ ประสบผลสำเร็จจากการเปิดพื้นที่ให้ชุมชนและภาคีเครือข่ายเข้ามามีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่องในกระบวนการวางแผนและดำเนินกิจกรรม

3. บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในฐานะผู้ประสานเครือข่าย ผลการวิจัยพบว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทเป็นศูนย์กลางในการประสานความร่วมมือของภาคีเครือข่าย สอดคล้องกับแนวคิด collaborative governance ที่มองว่าภาครัฐทำหน้าที่เป็น “ผู้อำนวยความสะดวก” (facilitator) มากกว่าผู้สั่งการ (Ansell & Gash, 2008)

งานวิจัยของ Emerson et al. (2012) ระบุว่า ความสำเร็จของการกำกับดูแลร่วมกันขึ้นอยู่กับความสามารถของหน่วยงานรัฐในการสร้างเวทีความร่วมมือและรักษาความสัมพันธ์ระหว่างภาคีเครือข่าย ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยคลองเจ็ดยี่บูชาที่พบว่าการมีหน่วยงานหลักในการประสานงานช่วยให้การจัดการคลองมีความต่อเนื่องและลดความขัดแย้งระหว่างผู้มีส่วนได้เสีย นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังสอดคล้องกับงานของ Kieochaoum, Thawornrat, & Tanpichai (2025c) ที่ชี้ให้เห็นว่าบทบาทของเทศบาลและหน่วยงานรัฐเป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนกลยุทธ์การอนุรักษ์คลองเจ็ดยี่บูชาให้เกิดผลในทางปฏิบัติ

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 สอดคล้องกับองค์ความรู้ด้านนโยบายสาธารณะและการจัดการทรัพยากรสาธารณะที่เน้นการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในระดับพื้นที่ ทั้งในมิติของรูปแบบและกระบวนการมีส่วนร่วม จากระดับ “การมีส่วนร่วมของชุมชน” ไปสู่ “การมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย” ในเชิงระบบ โดยชี้ให้เห็นถึงพลวัตของความสัมพันธ์ระหว่างภาคส่วนต่างๆ และบทบาทเชิงสถาบันขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในฐานะผู้กำกับดูแลร่วม (collaborative governance) ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าการจัดการทรัพยากรสาธารณะระดับท้องถิ่นมิได้เป็นเพียงกิจกรรมของชุมชน หากแต่เป็นกระบวนการจัดการเชิงนโยบายที่เชื่อมโยงหลายภาคส่วนเข้าด้วยกัน ผลการวิจัยช่วยยืนยันว่า การจัดการทรัพยากรสาธารณะระดับท้องถิ่นที่มีประสิทธิภาพจำเป็นต้องอาศัยกลไกความร่วมมือ ความไว้วางใจ และการเรียนรู้ร่วมกันของผู้มีส่วนได้เสีย ซึ่งเป็นประเด็นที่ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางในงานวิจัยระดับนานาชาติและระดับประเทศ

อภิปรายผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 การสังเคราะห์บทเรียนเชิงนโยบายสาธารณะจากการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการจัดการคลองเจดีย์บูชา พบว่า การมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการจัดการคลองเจดีย์บูชาก่อให้เกิดบทเรียนเชิงนโยบายสาธารณะที่สะท้อนถึงแนวทางการจัดการทรัพยากรสาธารณะระดับท้องถิ่นที่เน้นการมีส่วนร่วม การประสานงานเชิงเครือข่าย และการคำนึงถึงบริบทพื้นที่ ซึ่งสามารถอภิปรายความสอดคล้องกับองค์ความรู้ทางวิชาการได้ดังนี้

1. บทเรียนเชิงนโยบายด้านการเปิดพื้นที่นโยบายและการมีส่วนร่วมเชิงความหมาย บทเรียนที่สำคัญจากผลการวิจัย คือ การจัดการคลองเจดีย์บูชาประสบผลในระดับหนึ่ง เนื่องจากการเปิดพื้นที่เชิงนโยบายให้ภาคีเครือข่ายเข้ามามีบทบาทอย่างมีความหมาย (meaningful participation) ไม่ใช่เพียงการมีส่วนร่วมเชิงสัญลักษณ์ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Arnstein (1969) ที่ชี้ว่าการมีส่วนร่วมที่แท้จริงต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนมีอำนาจในการกำหนดทิศทางและตัดสินใจ สอดคล้องกับงานวิจัยระดับนานาชาติด้านนโยบายสาธารณะและการจัดการทรัพยากรสาธารณะ พบว่า นโยบายที่เปิดพื้นที่ให้ผู้มีส่วนได้เสียเข้ามามีบทบาทตั้งแต่ต้นจะช่วยเพิ่มความชอบธรรมและการยอมรับของนโยบายในระดับพื้นที่ (Fung, 2015; Reed et al., 2018) ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยคลองเจดีย์บูชาที่พบว่า ภาคีเครือข่ายสามารถร่วมสะท้อนปัญหาและเสนอแนวทางการจัดการที่สอดคล้องกับบริบทท้องถิ่น สอดคล้องกับงานวิจัยของ Kieochaoum, Thawornrat, & Tanpichai (2025a) ได้เสนอว่า การเปิดพื้นที่ให้พลังบวรเข้ามามีส่วนร่วม เป็นกลไกสำคัญที่ทำให้การพัฒนาคลองเจดีย์บูชามีความต่อเนื่องและได้รับการยอมรับจากชุมชน ซึ่งผลการวิจัยปัจจุบันช่วยตอบข้อสงสัยที่พบดังกล่าวในมิติของ “บทเรียนเชิงนโยบาย” อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น

2. บทเรียนเชิงนโยบายด้านบทบาทของรัฐท้องถิ่นในฐานะผู้ประสานนโยบาย ผลการวิจัยที่ชี้ให้เห็นว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญในการเป็นศูนย์กลางการประสานงานของภาคีเครือข่าย สอดคล้องกับแนวคิด collaborative governance ซึ่งมองว่าภาครัฐควรทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวกและผู้ประสานความร่วมมือ มากกว่าผู้สั่งการ (Ansell & Gash, 2008; Emerson et al., 2012) สอดคล้องกับงานวิจัยอื่นๆ ที่ระบุว่า บทบาทการประสานงานของรัฐเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยลดความขัดแย้ง สร้างความไว้วางใจ และรักษาความต่อเนื่องของการมีส่วนร่วม (Newig & Fritsch, 2009; Torfing et al., 2012) ซึ่งสอดคล้องกับบทเรียนจากคลองเจดีย์บูชาที่พบว่า การมีหน่วยงานหลักในการเชื่อมโยงภาคีเครือข่ายช่วยให้การดำเนินงานไม่กระจัดกระจายและสามารถขับเคลื่อนกิจกรรมได้อย่างต่อเนื่อง ผลการวิจัยนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ Kieochaoum, Thawornrat, & Tanpichai (2025b) ที่ชี้ให้เห็นว่า กลไกการประสานงานของเทศบาลนครนครปฐมเป็นปัจจัยความสำเร็จในการขับเคลื่อนกลยุทธ์การอนุรักษ์

คลองเจดีย์บูชา โดยงานวิจัยปัจจุบันได้ยกระดับจากการระบุ “ปัจจัยความสำเร็จ” ไปสู่การสังเคราะห์
เป็น “บทเรียนเชิงนโยบายสาธารณะ”

3. บทเรียนเชิงนโยบายด้านการบูรณาการทุนทางสังคมและบริบทวัฒนธรรม ผลการวิจัยที่พบว่า
ทุนทางสังคม ความสัมพันธ์ในชุมชน และบทบาทของสถาบันทางสังคม เช่น วัดและสถานศึกษา เป็นฐานสำคัญ
ของการจัดการคลองเจดีย์บูชา สอดคล้องกับงานวิจัยด้านการจัดการทรัพยากรสาธารณะที่เน้นความสำคัญ
ของบริบททางสังคมและวัฒนธรรม (Ostrom, 1990; Pretty, 2003) งานวิจัยระดับนานาชาติระบุว่า
การจัดการทรัพยากรสาธารณะที่ไม่คำนึงถึงทุนทางสังคมและบริบทพื้นที่ มักประสบปัญหาความไม่ยั่งยืน
ในระยะยาว (Bodin & Crona, 2009; Folke et al., 2005) ซึ่งสอดคล้องกับบทเรียนจากคลองเจดีย์บูชา
ที่ชี้ให้เห็นว่า ความสัมพันธ์

เชิงสังคมและวัฒนธรรมช่วยเสริมพลังการมีส่วนร่วมและความเป็นเจ้าของร่วมของภาคีเครือข่าย
รวมทั้งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Kieochaoum & Sisai (2025) ได้เสนอว่า การจัดการสิ่งแวดล้อม
ในคลองเจดีย์บูชาที่อาศัยกลไกจิตอาสาและทุนทางสังคม มีส่วนช่วยสร้างความยั่งยืนของการอนุรักษ์ ซึ่งผล
การวิจัยปัจจุบันช่วยสนับสนุนข้อค้นพบดังกล่าวในมิติของนโยบายสาธารณะอย่างชัดเจน และสอดคล้อง
กับงานวิจัยของ Wongsakdirin (2022) ที่ระบุว่า การจัดการพื้นที่คลองเจดีย์บูชาให้เกิดคุณค่า
เชิงเศรษฐกิจและสังคม จำเป็นต้องอาศัยนโยบายที่ยืดหยุ่น เปิดโอกาสให้ภาคีเครือข่ายในพื้นที่มีบทบาท
ในการกำหนดทิศทางการพัฒนา โดยเฉพาะการเชื่อมโยงทุนทางวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ท้องถิ่นเข้ากับ
กระบวนการนโยบาย

4. บทเรียนเชิงนโยบายด้านการเรียนรู้ร่วมกันและการปรับตัวเชิงนโยบาย ผลการวิจัยพบว่า
กระบวนการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการจัดการคลองเจดีย์บูชา นำไปสู่การเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง
ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด adaptive governance ที่เน้นการเรียนรู้ การปรับตัว และความยืดหยุ่นของ
นโยบาย (Folke et al., 2005; Emerson et al., 2012) งานวิจัยของ Reed et al. (2018) ระบุว่า
นโยบายสาธารณะที่เอื้อต่อการเรียนรู้ร่วมกันจะช่วยเพิ่มขีดความสามารถของภาคีเครือข่ายในการรับมือกับ
ความเปลี่ยนแปลงและความไม่แน่นอนของปัญหาสาธารณะ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยคลองเจดีย์บูชา
ที่พบว่า การแลกเปลี่ยนประสบการณ์และการถอดบทเรียนร่วมกันช่วยพัฒนาการจัดการคลองอย่างต่อเนื่อง
บทเรียนดังกล่าวมีความสอดคล้องกับข้อค้นพบของ Kieochaoum (2024) ที่ระบุว่า การส่งเสริมการมี
ส่วนร่วมของชุมชนตามแผนแม่บทฯ ช่วยสร้างความตระหนัก ความร่วมมือ และความต่อเนื่องในการพัฒนา
คลองเจดีย์บูชา อย่างไรก็ตาม งานวิจัยปัจจุบันได้ยกระดับข้อค้นพบดังกล่าวไปสู่การตีความในเชิงนโยบาย

สาธารณะ โดยชี้ให้เห็นว่าความสำเร็จของการมีส่วนร่วมมิได้เกิดจากกิจกรรมเฉพาะหน้า หากแต่เกิดจากการออกแบบนโยบายและกลไกการบริหารที่เอื้อต่อการเรียนรู้ร่วมกันและการสะท้อนกลับเชิงนโยบาย กล่าวได้ว่า งานของ Kieochaoum (2024) ทำหน้าที่เป็นฐานองค์ความรู้เชิงประจักษ์เกี่ยวกับ “แนวทางการมีส่วนร่วมในระดับปฏิบัติการ” ขณะที่งานวิจัยนี้ได้ต่อยอดไปสู่การสังเคราะห์บทเรียนในระดับ “นโยบายสาธารณะ” ซึ่งสามารถนำไปปรับใช้ในบริบทการจัดการทรัพยากรสาธารณะในพื้นที่อื่นได้

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 มีความสอดคล้องกับองค์ความรู้ด้านนโยบายสาธารณะและการจัดการทรัพยากรสาธารณะทั้งในระดับนานาชาติและระดับประเทศ และช่วยยืนยันว่า บทเรียนเชิงนโยบายจากกรณีคลองเจดีย์บูชา จังหวัดนครปฐม สามารถใช้เป็นฐานความรู้สำหรับการพัฒนานโยบายสาธารณะด้านการจัดการทรัพยากรสาธารณะระดับท้องถิ่นในบริบทอื่นที่มีลักษณะใกล้เคียงกันได้

อภิปรายผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 ข้อเสนอเชิงนโยบายในการพัฒนาการจัดการทรัพยากรสาธารณะระดับท้องถิ่นอย่างมีส่วนร่วมและยั่งยืน ได้นำไปสู่ข้อเสนอเชิงนโยบายที่มุ่งพัฒนาการจัดการทรัพยากรสาธารณะระดับท้องถิ่นอย่างมีส่วนร่วมและยั่งยืน โดยข้อเสนอเชิงนโยบายดังกล่าวสามารถอภิปรายความสอดคล้องกับองค์ความรู้ทางวิชาการได้ในประเด็นสำคัญต่อไปนี้

1. ข้อเสนอเชิงนโยบายด้านการออกแบบนโยบายเชิงพื้นที่และการกระจายอำนาจเชิงการมีส่วนร่วม

ข้อเสนอของการวิจัยที่เน้นการออกแบบนโยบายสาธารณะเชิงพื้นที่ (place-based policy) สอดคล้องกับงานวิจัยด้านนโยบายสาธารณะร่วมสมัยที่ชี้ว่า ปัญหาทรัพยากรสาธารณะมีลักษณะเฉพาะเชิงบริบท และไม่สามารถแก้ไขได้ด้วยนโยบายแบบส่วนกลางหรือรูปแบบเดียวกันทุกพื้นที่ (Torfing et al., 2012; Ansell & Torfing, 2016) สอดคล้องกับงานวิจัยของ Newig & Fritsch, (2009) และ Emerson et al. (2012) ระบุว่า นโยบายที่เปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้เสียในพื้นที่เข้ามามีส่วนร่วมในการออกแบบและปรับใช้นโยบาย จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพและความยั่งยืนของการจัดการทรัพยากรสาธารณะ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยคลองเจดีย์บูชาที่เสนอให้เพิ่มความยืดหยุ่นเชิงนโยบายแก่ท้องถิ่นในการกำหนดกลไกการมีส่วนร่วมที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ รวมทั้งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Kieochaoum (2024) และ Kieochaoum, Thawornrat, & Tanpichai (2025a) ได้ชี้ให้เห็นแล้วว่า ความสำเร็จของแผนแม่บทและกลยุทธ์การอนุรักษ์คลองเจดีย์บูชาเกิดจากการปรับใช้นโยบายให้สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ ซึ่งผลการวิจัยปัจจุบันได้ยกระดับข้อค้นพบดังกล่าวไปสู่ข้อเสนอเชิงนโยบายที่สามารถขยายผลในระดับระบบได้ สอดคล้องกับแนวทางที่ Kieochaoum (2024) เสนอไว้ในเชิงปฏิบัติการ โดยเฉพาะการใช้แผนแม่บทเป็นเครื่องมือในการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างเป็นระบบ

2. ข้อเสนอเชิงนโยบายด้านบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับการกำกับดูแลร่วม ข้อเสนอที่ให้เสริมสร้างบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในฐานะศูนย์กลางการประสานนโยบาย สอดคล้องกับแนวคิด collaborative governance และ multi-level governance ซึ่งมองว่าการจัดการปัญหาสาธารณะต้องอาศัยความร่วมมือข้ามภาคส่วนและหลายระดับการปกครอง (Ansell & Gash, 2008; Hooghe & Marks, 2003) สอดคล้องกับงานวิจัยของ Emerson et al., (2012) ; Torfing et al. (2012) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีศักยภาพในการประสานเครือข่ายและจัดการความสัมพันธ์ของผู้มีส่วนได้เสียจะสามารถสร้างความต่อเนื่องของนโยบายและลดข้อจำกัดของการทำงานแบบแยกส่วน (fragmentation) ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับงานของ Kieochaoum, Thawornrat, & Tanpichai (2025b; 2025c) ที่ระบุว่า บทบาทของเทศบาลนครนครปฐมเป็นกลไกสำคัญในการเชื่อมโยงภาคีเครือข่ายและขับเคลื่อนการอนุรักษ์คลองเจ็ดชัยบูชาอย่างต่อเนื่อง โดยงานวิจัยปัจจุบันได้ขยายข้อค้นพบนี้ไปสู่การเสนอเชิงนโยบายในระดับโครงสร้างการกำกับดูแลท้องถิ่น

แม้ว่างานวิจัยนี้จะอยู่ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับงานศึกษาก่อนหน้าของผู้วิจัย แต่มีความแตกต่างในเชิงกรอบแนวคิดและการวิเคราะห์ โดยมุ่งเน้นการสังเคราะห์บทเรียนเชิงนโยบายภายใต้กรอบ collaborative governance และการพัฒนาแบบจำลอง CBM Model ซึ่งเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่มิได้ปรากฏในงานวิจัยก่อนหน้า

3. ข้อเสนอเชิงนโยบายด้านการบูรณาการทุนทางสังคมและวัฒนธรรมกับการจัดการทรัพยากรสาธารณะ สอดคล้องกับงานวิจัยด้านการจัดการทรัพยากรร่วมที่ชี้ว่า ความไว้วางใจ เครือข่ายทางสังคม และบรรทัดฐานร่วม เป็นปัจจัยสำคัญต่อความยั่งยืนของการจัดการทรัพยากร (Ostrom, 1990; Pretty, 2003; Bodin & Crona, 2009) งานวิจัยระดับ Scopus พบว่า นโยบายที่ไม่คำนึงถึงทุนทางสังคมมักประสบปัญหาการขาดการยอมรับและความต่อเนื่องในระยะยาว (Folke et al., 2005; Reed et al., 2018) ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยคลองเจ็ดชัยบูชาที่เสนอให้ใช้บทบาทของวัด ชุมชน และสถาบันทางสังคมเป็นฐานของการขับเคลื่อนนโยบาย ผลการวิจัยนี้ยังสอดคล้องกับงานของ Kieochaoum & Sisai (2025) ที่ชี้ว่า กลไกจิตอาสาและทุนทางสังคมเป็นปัจจัยสนับสนุนสำคัญของการจัดการสิ่งแวดล้อมในคลองเจ็ดชัยบูชา โดยงานปัจจุบันได้ยกระดับข้อค้นพบดังกล่าวไปสู่ข้อเสนอเชิงนโยบายที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในพื้นที่อื่นได้

4. ข้อเสนอเชิงนโยบายด้านการเรียนรู้ร่วมกันและการปรับตัวเชิงนโยบาย ข้อเสนอที่เน้นการพัฒนา
กลไกการเรียนรู้ร่วมกันและการประเมินผลเชิงมีส่วนร่วม สอดคล้องกับแนวคิด adaptive governance

และ learning-based policy ซึ่งมองว่านโยบายสาธารณะควรเป็นกระบวนการที่สามารถเรียนรู้และปรับตัวได้อย่างต่อเนื่อง (Folke et al., 2005; Emerson et al., 2012) ซึ่งงานวิจัยของ Reed et al. (2018) ระบุว่า การสร้างพื้นที่เรียนรู้ร่วมกันช่วยเพิ่มขีดความสามารถของภาคีเครือข่ายในการรับมือกับความซับซ้อนและความไม่แน่นอนของปัญหาทรัพยากรสาธารณะ สอดคล้องกับงานวิจัยของ Wongsakdirin (2022) ซึ่งเสนอให้การจัดการคลองเจดีย์บูชาควรยกระดับจากการดำเนินโครงการเฉพาะกิจ ไปสู่การกำหนดนโยบายและแผนพัฒนาที่เปิดโอกาสให้ชุมชนและภาคีเครือข่ายมีบทบาทอย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตาม งานวิจัยในบทความนี้ได้ขยายข้อเสนอเชิงนโยบายไปสู่การจัดการทรัพยากรสาธารณะโดยรวม มิได้จำกัดอยู่เฉพาะการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ แต่ครอบคลุมการใช้ประโยชน์ การอนุรักษ์ และการฟื้นฟูทรัพยากรในระยะยาว ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยคลองเจดีย์บูชาที่พบว่า การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการถอดบทเรียนร่วมกันช่วยเสริมความยั่งยืนของการจัดการคลองในระยะยาว ข้อเสนอเชิงนโยบาย จากงานวิจัยนี้จึงสามารถมองได้ว่าเป็นการต่อยอดและขยายผลจากงานของ Kieochaoum (2024) จากระดับพื้นที่ไปสู่ระดับระบบ และจากการจัดการเชิงโครงการไปสู่การจัดการเชิงนโยบายสาธารณะ

การอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 ชี้ให้เห็นว่า ข้อเสนอเชิงนโยบายจากการวิจัยกรณี คลองเจดีย์บูชา มีความสอดคล้องกับองค์ความรู้ด้านนโยบายสาธารณะและการจัดการทรัพยากรสาธารณะ ในระดับนานาชาติและระดับประเทศ และสามารถใช้เป็นกรอบอ้างอิงในการพัฒนานโยบายการจัดการ ทรัพยากรสาธารณะระดับท้องถิ่นอย่างมีส่วนร่วมและยั่งยืนในบริบทอื่นที่มีลักษณะใกล้เคียงกันได้

องค์ความรู้ใหม่

ผลการศึกษาสะท้อนให้เห็นถึงพลวัตของการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการจัดการคลองเจดีย์บูชา มีลักษณะเป็นการทำงานร่วมกันของหลายภาคส่วนอย่างต่อเนื่องและมีการพัฒนาเชิงกระบวนการ ผู้วิจัย จึงได้สังเคราะห์ข้อค้นพบดังกล่าวไปสู่การพัฒนาแบบจำลองเชิงแนวคิด เพื่ออธิบายกลไกการมีส่วนร่วม ในเชิงระบบและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในเชิงนโยบายได้

ผลการวิจัยพบว่า การจัดการคลองเจดีย์บูชา มีลักษณะเป็นการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายหลาย ภาคส่วนอย่างต่อเนื่องและมีพลวัต ผู้วิจัยได้สังเคราะห์องค์ความรู้เชิงนโยบายและเชิงกระบวนการไปสู่ การพัฒนาแบบจำลองเชิงแนวคิดที่เรียกว่า “CBM Model” (Chedi Bucha Model) ซึ่งถือเป็นนวัตกรรม เชิงองค์ความรู้ที่อธิบายกลไกการมีส่วนร่วมแบบพหุภาคีในการจัดการทรัพยากรสาธารณะระดับท้องถิ่น อย่างเป็นระบบ

CBM Model ประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ (1) Co-creation (การร่วมคิด) (2) Bridging (การเชื่อมประสานภาคี) และ (3) Mutual Ownership (ความเป็นเจ้าของร่วม) ซึ่งแต่ละองค์ประกอบมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันในลักษณะเชิงพลวัต และร่วมกันขับเคลื่อนกระบวนการจัดการทรัพยากรสาธารณะให้เกิดความยั่งยืนในระดับพื้นที่

ประการแรก Co-creation หมายถึง กระบวนการที่ภาคีเครือข่ายทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดปัญหา วิเคราะห์สถานการณ์ และออกแบบแนวทางการจัดการร่วมกัน ไม่ใช่เพียงการรับฟังความคิดเห็น แต่เป็นการมีส่วนร่วมในเชิง “การร่วมสร้าง” (co-design) ซึ่งผลการวิจัยพบว่า การจัดเวทีชุมชน การประชุมหารือ และการเปิดพื้นที่ให้ชุมชนสะท้อนปัญหา เป็นกลไกสำคัญที่ทำให้เกิดการกำหนดทิศทางร่วม (shared direction) และช่วยลดช่องว่างระหว่างนโยบายกับความต้องการของพื้นที่

ประการที่สอง Bridging หมายถึง บทบาทของกลไกกลาง โดยเฉพาะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการเชื่อมโยงภาคีเครือข่ายที่มีความหลากหลาย ทั้งในด้านบทบาท อำนาจ และทรัพยากร ให้สามารถทำงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า เทศบาลนครนครปฐมทำหน้าที่เป็น “ผู้ประสานนโยบาย” (policy integrator) ที่สำคัญ ผ่านการจัดตั้งคณะทำงานร่วม การประสานทรัพยากร และการสร้างพื้นที่กลางในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ซึ่งช่วยลดความซ้ำซ้อนและความขัดแย้งระหว่างภาคี

ประการที่สาม Mutual Ownership หมายถึง การพัฒนาไปสู่ความรู้สึกเป็น “เจ้าของร่วม” ของทรัพยากรสาธารณะในหมู่ภาคีเครือข่าย ซึ่งเป็นผลลัพธ์สำคัญของกระบวนการมีส่วนร่วมที่มีคุณภาพ โดยปรากฏทั้งในเชิงพฤติกรรมและเชิงสังคม เช่น การที่ชุมชนมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาคีลอย่างต่อเนื่อง การเกิดกิจกรรมสาธารณะโดยภาคประชาชน และการลดความขัดแย้งในการใช้ประโยชน์พื้นที่ ซึ่งสะท้อนว่าภาคีเครือข่ายไม่ได้เป็นเพียง “ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย” แต่เป็น “ผู้ร่วมรับผิดชอบ” ต่อทรัพยากร

ในเชิงพลวัต CBM Model อธิบายว่าการร่วมคิด (Co-creation) เป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างความเข้าใจร่วมและความไว้วางใจ ซึ่งนำไปสู่การเชื่อมประสานภาคี (Bridging) ผ่านกลไกสถาบันและกระบวนการนโยบาย และในที่สุดพัฒนาไปสู่ความเป็นเจ้าของร่วม (Mutual Ownership) ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของความยั่งยืน ทั้งนี้ วงจรดังกล่าวไม่ได้เกิดขึ้นแบบเชิงเส้น แต่เป็นกระบวนการหมุนเวียน (iterative process) ที่มีการสะท้อนกลับและเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง

ในเชิงนโยบาย CBM Model สามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นกรอบแนวทางในการออกแบบนโยบายสาธารณะระดับท้องถิ่น โดย (1) ส่งเสริมกลไก Co-creation ผ่านเวทีสาธารณะและกระบวนการมีส่วนร่วมเชิงลึก (2) พัฒนาศักยภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในบทบาท Bridging และ (3) สร้างเงื่อนไขที่เอื้อต่อ Mutual Ownership เช่น การกระจายอำนาจและการสนับสนุนกิจกรรมของชุมชน

สถาบันพระปกเกล้า

ดังนั้น CBM Model ไม่เพียงเป็นกรอบอธิบายปรากฏการณ์เชิงประจักษ์จากกรณีคลองเจดีย์บุชานั่น แต่ยังเป็นข้อเสนอเชิงทฤษฎีและเชิงนโยบายที่ช่วยเชื่อมโยงแนวคิด collaborative governance เข้ากับการปฏิบัติในระดับพื้นที่อย่างเป็นรูปธรรม อันเป็นการสร้างคุณูปการใหม่ให้กับองค์ความรู้ด้านการจัดการทรัพยากรสาธารณะระดับท้องถิ่นในบริบทสังคมไทย

บทสรุป

การวิจัยเรื่อง บทเรียนเชิงนโยบายสาธารณะจากการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการจัดการทรัพยากรสาธารณะระดับท้องถิ่น: กรณีศึกษาคลองเจดีย์บุชา จังหวัดนครปฐม มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์รูปแบบและกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย สังเคราะห์บทเรียนเชิงนโยบายสาธารณะ และเสนอข้อเสนอเชิงนโยบายในการพัฒนาการจัดการทรัพยากรสาธารณะระดับท้องถิ่นอย่างมีส่วนร่วมและยั่งยืน

ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่า การจัดการคลองเจดีย์บุชามีลักษณะเป็นการกำกับดูแลแบบพหุภาคี (collaborative governance) ที่เกิดขึ้นผ่านความร่วมมือของเทศบาลนครนครปฐมในฐานะกลไกหลัก ร่วมกับองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครปฐม หน่วยงานส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ สำนักงานสิ่งแวดล้อมและควบคุมมลพิษที่ 5 (นครปฐม) สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดนครปฐม สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดนครปฐม มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม วัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร ชุมชนริมคลองเจดีย์บุชา สถานศึกษา และเครือข่ายจิตอาสาในพื้นที่ โดยการมีส่วนร่วมครอบคลุมตั้งแต่การให้ข้อมูล การร่วมวางแผน การดำเนินกิจกรรม และการติดตามประเมินผล ซึ่งส่งผลให้เกิดความเป็นเจ้าของร่วม (shared ownership) และความต่อเนื่องของการจัดการทรัพยากรสาธารณะ

บทเรียนเชิงนโยบายสาธารณะที่สังเคราะห์ได้ชี้ให้เห็นว่า ความสำเร็จของการจัดการทรัพยากรสาธารณะระดับท้องถิ่นมิได้ขึ้นอยู่กับโครงสร้างทางกฎหมายเพียงอย่างเดียว แต่ขึ้นอยู่กับกรอบการออกแบกลไกการมีส่วนร่วมที่เอื้อต่อการร่วมกำหนดทิศทาง (co-creation) การเชื่อมประสานภาคีเครือข่าย (bridging) และการสร้างความเป็นเจ้าของร่วม (mutual ownership) โดยเฉพาะการสร้างควมไว้วางใจ การใช้ทุนทางสังคมและวัฒนธรรมของพื้นที่ และการพัฒนากลไกการเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง

จากข้อค้นพบดังกล่าว งานวิจัยนี้ได้พัฒนา “CBM Model” (Chedi Bucha Model) ซึ่งเป็นนวัตกรรมเชิงองค์ความรู้ที่อธิบายกลไกการมีส่วนร่วมแบบพหุภาคีในการจัดการทรัพยากรสาธารณะระดับท้องถิ่น ประกอบด้วย (1) Co-creation การเปิดพื้นที่ให้ภาคีร่วมกำหนดทิศทาง (2) Bridging

การเสริมบทบาทองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการเชื่อมประสานภาคี และ (3) Mutual Ownership การสร้างความเป็นเจ้าของร่วมในระดับชุมชน ซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการออกแบบนโยบายสาธารณะเชิงพื้นที่ได้อย่างเป็นรูปธรรม

ในเชิงนโยบาย หน่วยงานท้องถิ่นสามารถนำผลการวิจัยไปใช้โดยการ (1) จัดเวทีการมีส่วนร่วมอย่างสม่ำเสมอ (2) พัฒนากลไกคณะทำงานพหุภาคี (3) บูรณาการทุนทางสังคมและวัฒนธรรมผ่านกิจกรรมชุมชน และ (4) จัดให้มีระบบติดตามและประเมินผลแบบมีส่วนร่วม เพื่อเสริมสร้างความยั่งยืนของการจัดการทรัพยากรสาธารณะในระยะยาว

งานวิจัยนี้จึงมีคุณค่าทั้งในเชิงทฤษฎีและเชิงนโยบาย โดยช่วยขยายองค์ความรู้ด้าน collaborative governance ในบริบทท้องถิ่นของประเทศไทย และสามารถใช้เป็นกรอบอ้างอิงในการพัฒนาการจัดการทรัพยากรสาธารณะในพื้นที่อื่นที่มีบริบทใกล้เคียงกันต่อไป

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 หน่วยงานภาครัฐควรส่งเสริมการออกแบบนโยบายสาธารณะด้านการจัดการทรัพยากรสาธารณะในลักษณะเชิงพื้นที่ (area-based policy) โดยกำหนดให้มี “กลไกการมีส่วนร่วมภาคบังคับ” ในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การกำหนดนโยบาย การดำเนินงาน และการติดตามประเมินผล ผ่านเวทีสาธารณะและคณะกรรมการพหุภาคีในระดับพื้นที่ เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทของชุมชน เช่น กรณีเทศบาลนครนครปฐม ร่วมกับชุมชนริมคลองเจ็ดยี่บูชา วัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

1.2 ควรกำหนดบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยเฉพาะเทศบาลนครนครปฐม ให้เป็น “กลไกกลางในการกำกับดูแลร่วม” (collaborative governance integrator) ทำหน้าที่ประสานความร่วมมือระหว่างองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครปฐม หน่วยงานส่วนราชการ สถานศึกษา และภาคประชาชน ผ่านการจัดตั้งคณะทำงานร่วมและระบบประสานเครือข่ายอย่างเป็นทางการ เพื่อลดความซ้ำซ้อนและสร้างความต่อเนื่องของนโยบาย

1.3 นโยบายการจัดการทรัพยากรสาธารณะควรบูรณาการทุนทางสังคมและวัฒนธรรมของพื้นที่อย่างเป็นรูปธรรม โดยใช้วัด ชุมชน และเครือข่ายจิตอาสาเป็นฐานในการออกแบบกิจกรรม เช่น การจัดกิจกรรมฟื้นฟูคลอง การรณรงค์ด้านสิ่งแวดล้อม และการสร้างอัตลักษณ์พื้นที่ เพื่อส่งเสริมความเป็นเจ้าของร่วม (mutual ownership) และความยั่งยืนของนโยบาย

ทั้งนี้ ข้อเสนอเชิงนโยบายในงานวิจัยนี้ตั้งอยู่บนกรอบ CBM Model (Chedi Bucha Model) ซึ่งประกอบด้วยการร่วมคิด (Co-creation) การเชื่อมประสานภาคี (Bridging) และความเป็นเจ้าของร่วม (Mutual Ownership) โดยหน่วยงานท้องถิ่นสามารถนำไปประยุกต์ใช้ผ่านการออกแบบเวทีมีส่วนร่วม การพัฒนากลไกประสานเครือข่าย และการสร้างแรงจูงใจให้ชุมชนมีบทบาทในการดูแลทรัพยากรสาธารณะ

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

2.1 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรพัฒนากลไกการมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง โดยจัดเวทีสาธารณะอย่างน้อยปีละ 2 ครั้ง และจัดตั้งคณะทำงานพหุภาคีที่ประกอบด้วยตัวแทนจากเทศบาลนคร นครปฐม ชุมชนริมคลอง วัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม สถานศึกษา และภาคประชาสังคม เพื่อร่วมวางแผนและตัดสินใจ

2.2 ควรเสริมสร้างศักยภาพของภาคีเครือข่ายในระดับชุมชน ผ่านการฝึกอบรมด้านการจัดการทรัพยากรสาธารณะ การทำงานแบบเครือข่าย และการเรียนรู้เชิงนโยบาย เพื่อให้สามารถมีบทบาทเชิงรุก (active participation) และร่วมกำหนดทิศทางการพัฒนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.3 ควรพัฒนาระบบการเรียนรู้ร่วมกัน (collaborative learning system) โดยจัดให้มีการถอดบทเรียน (lesson learned) และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างภาคีเครือข่ายอย่างสม่ำเสมอ รวมถึงการจัดทำฐานข้อมูลพื้นที่ เพื่อสนับสนุนการตัดสินใจเชิงนโยบายและการปรับตัวตามบริบทที่เปลี่ยนแปลง

3. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต

3.1 ควรมีการศึกษาวิจัยเชิงเปรียบเทียบระหว่างพื้นที่ที่มีบริบทแตกต่างกัน เช่น พื้นที่เมืองและชนบท เพื่อพัฒนารอบการจัดการทรัพยากรสาธารณะที่สามารถประยุกต์ใช้ได้ในระดับที่กว้างขึ้น

3.2 ควรศึกษาต่อยอดในเชิงปริมาณหรือการวิจัยแบบผสมผสาน (mixed methods) เพื่อประเมินผลลัพธ์ (outcomes) และผลผลิต (outputs) ของการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายต่อความยั่งยืนของการจัดการทรัพยากรสาธารณะ

3.3 ควรศึกษากลไกการกำกับดูแลร่วมในมิติของอำนาจ ความสัมพันธ์ และความไว้วางใจระหว่างภาคีเครือข่ายในระยะยาว เพื่อทำความเข้าใจเงื่อนไขความสำเร็จและข้อจำกัดของ collaborative governance ในบริบทท้องถิ่นของประเทศไทย

References

- Ansell, C., & Gash, A. (2008). Collaborative Governance in Theory and Practice. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 18(4), 543–571.
- Ansell, C., & Torfing, J. (2016). *Public Innovation Through Collaboration and Design*. Routledge.
- Arnstein, S. R. (1969). A Ladder of Citizen Participation. *Journal of the American Institute of Planners*, 35(4), 216–224.
- Bodin, Ö., & Crona, B. I. (2009). The Role of Social Networks in Natural Resource Governance. *Global Environmental Change*, 19(3), 366–374.
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using Thematic Analysis in Psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101.
- Committee for the Master Plan on Sustainable Management and Development of Chedi Bucha Canal. (2020). *Phan Maeboet Kanphatthana Khlong Chedi Bucha Yang Yangyun Raya Sam Pi (Pho.so. 2564 - 2566)* [Three-year Master Plan for Sustainable Development of Chedi Bucha Canal (2021–2023)]. Nakhon Pathom Provincial Office. (In Thai)
- Easton, D. (1975). A Re-assessment of the Concept of Political Support. *British Journal of Political Science*, 5(4), 435–457.
- Emerson, K., Nabatchi, T., & Balogh, S. (2012). An Integrative Framework for Collaborative Governance. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 22(1), 1–29.
- Folke, C., Hahn, T., Olsson, P., & Norberg, J. (2005). Adaptive Governance of Social-ecological Systems. *Annual Review of Environment and Resources*, 30, 441–473.
- Fung, A. (2015). Putting the Public Back into Governance: The Challenges of Citizen Participation and Its Future. *Public Administration Review*, 75(4), 513–522.
- Hooghe, L., & Marks, G. (2003). Unraveling the Central State. *American Political Science Review*, 97(2), 233–243.
- Howlett, M., & Ramesh, M. (2003). *Studying Public Policy: Policy Cycles and Policy Subsystems*. Oxford University Press.

- Kieochaoum, P. (2024). Patchai Khwamsamret Nai Kan Khapkhluan Phaen Maebot Borihan Chatkan Lae Phatthana Khlong Chedi Bucha Yang Yangyun Raya Sam Pi (Pho.so. 2564 - 2566) [Success Factors in Driving the Master Plan for Sustainable Management and Development of Chedi Bucha Canal (2021–2023)]. *Journal of the Ombudsman*, 17(2), 289–323. (In Thai)
- Kieochaoum, P., & Sisai, P. (2025). Kanchatkan Singwaetlom nai Khlong Chedi Bucha Tam Næothang Khong Sun Amnuai Kan Chit Asa Phraratchathan Changwat Nakhon Pathom [Environmental Management in Chedi Bucha Canal based on the Guidelines of the Royal Volunteer Center of Nakhon Pathom Province]. *Nakhon Pathom Rajabhat University Journal of Humanities and Social Sciences*, 15(1), 45–65. (In Thai)
- Kieochaoum, P., Thawornrat, J., & Tanpichai, P. (2025a). Kansuksa Rupbaep Kanmi Suanruam Khong Phakhi Khruakhai Nai Kanphatthana Khlong Chedi Bucha Changwat Nakhon Pathom Yang Yangyun Doi Phalang Bowon (Ban Wat Rongrian Ratchakan) [A Study of Participatory Models of Network Partners in the Sustainable Development of Chedi Bucha Canal, Nakhon Pathom Province through the “Bowon” concept (Home, Temple, School, Government)]. *Social Sciences Research Journal*, 16(1), 125–142. (In Thai)
- Kieochaoum, P., Thawornrat, J., & Tanpichai, P. (2025b). Konlayut Kanmi Suanruam Nai Kananurak Khlong Chedi Bucha Khong Phakhi Khruakhai Khet Thetsaban Nakhon Nakhon Pathom [Participatory Strategies for the Conservation of Chedi Bucha Canal Among Network Partners in Nakhon Pathom Municipality]. *Panyapiwat Journal*, 17(3), 162–181. (In Thai)
- Kieochaoum, P., Thawornrat, J., & Tanpichai, P. (2025c). Kanpramoen Kanmi Suanruam Khong Pracha Chon to Konlayut Kananurak Khlong Chedi Bucha Khong Phakhi Khruakhai Khet Thetsaban Nakhon Nakhon Pathom [Evaluation of Public Participation in Conservation Strategies of Chedi Bucha Canal in Nakhon Pathom Municipality]. *Journal of the Ombudsman*, 18(2), 162–187. (In Thai)

- National Economic and Social Development Council. (2022). *Phaen Phatthana Setthakit Lae Sangkhom Haeng Chat Chabap Thi Sipsam* [The Thirteenth National Economic and Social Development Plan]. Office of the National Economic and Social Development Council. (In Thai)
- Newig, J., & Fritsch, O. (2009). Environmental Governance: Participatory, Multi-level and Effective?. *Environmental Policy and Governance*, 19(3), 197–214.
- Office of the National Strategy Committee Secretariat. (2018). Yutthasat Chat (Pho.so. 2561–2580) [National Strategy (2018–2037)]. Office of the National Strategy Committee Secretariat. (In Thai)
- Ostrom, E. (1990). *Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action*. Cambridge University Press.
- Pretty, J. (2003). Social Capital and the Collective Management of Resources. *Science*, 302(5652), 1912–1914.
- Reed, M. S., et al. (2018). A Theory of Participation: What Makes Stakeholder and Public Engagement in Environmental Management Work?. *Restoration Ecology*, 26(S1), S7–S17.
- Sabatier, P. A. (2007). *Theories of the Policy Process* (2nd ed.). Westview Press.
- Traimongkolkul, P., & Chataporn, S. (2012). *Kanokbaep Kanwichai (Phim Khrang Thi Chet)*. [Research Design] (7th ed.). Kasetsart University. (In Thai)
- Torfin, J., Peters, B. G., Pierre, J., & Sørensen, E. (2012). *Interactive Governance: Advancing the Paradigm*. Oxford University Press.
- United Nations. (2015). *Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development*. United Nations.
- Wongsakdirin, W. (2022). *Khosanoe Choeng Nayobai Kanchatkan Phuthi Khlong Chedi Bucha Hai Pen Laeng Thongthieo Choeng Sangsan Khong Changwat Nakhon Pathom* [Policy Recommendations for Managing the Chedi Bucha Canal Area as a Creative Tourism Destination in Nakhon Pathom Province]. [Doctoral dissertation, Silpakorn University]. (In Thai)